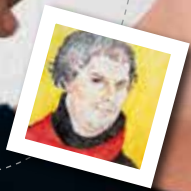
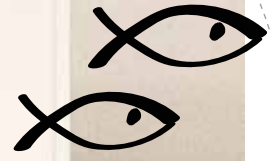

Texter kring kristen tro av biskop Sören Dalevi

Vad tror du på?

Vad tror du på?

SÖREN DALEVI är sedan 2016 biskop i Karlstads stift.

För fler texter, filmer och poddar av biskop Sören, besök hans webbsida www.svenskakyrkan.se/karlstadsstift/biskopen-svarar

PER HARDESTAM som har illustrerat kapitlet "Trons ABC" och tecknat Sören Dalevis porträtt är förutom illustratör också grafisk formgivare. Han bor och arbetar i Karlstad.

JONAS LINDER som har skapat illustrationerna till kapitlet "Biskop Sörens krönikor" är förutom illustratör också arkitekt. Han bor numer i Örebro men är uppväxt i Skåre utanför Karlstad.

ILONA JAKUBCZYK är illustratör och har tecknat symbolerna i kapitlet "Kristen tro för nyfikna".

MARIA KARLBERG BACK är grafisk formgivare från Karlstad och har layoutat publikationen. Hon har även gjort illustrationerna till kapitlet "Bibeln i litteraturen".

Utgivare: Karlstads stift, tel 054-17 24 00

Produktion: Whiter shade

Tryck: City Tryck, Karlstad 2017

Trons ABC

Vad tror du på?	3
Gud, vem är du?	6
Den farlige Jesus	10
En helig Ande	14
Kristen tro är rörelse	18

Biskop Sörens krönikor

Jag är inte religiös	22
Satan också	24
Glad påsk! Men vad sa egentligen	
Jesus på korset?	26
Skolavslutning i kyrkan!	28
Änglar, finns dom?	30
Människa bland människor	32
Den förbannade fundamentalismen	34
Vad säger Bibeln om homosexualitet?	36
Alla människors lika värde	
– gäller det fortfarande?	38
Livet efter döden: Ett samtal om skrot	
och molybden	40
Till människor som du och jag	43

Kristen tro för nyfikna – frågor och svar om tro

Kristendomen är en lök	46
Bokstavstolkning = missförstånd	48
Ta din man i örat!	50
Kan man vara rasist och kristen?	52
Jo, Gud är med oss	
– även när allt är jobbigt	54

Tonårstjejen som blev världskändis	
– vem var hon?	56
Så blir Bibeln lättläst	58
Stundtals är Jesus riktigt uppkäftig	60
En lightversion av judendomen?	62
Barnen, arvsyndens & evangeliet	64
Destination himlen	65

Bibeln i litteraturen

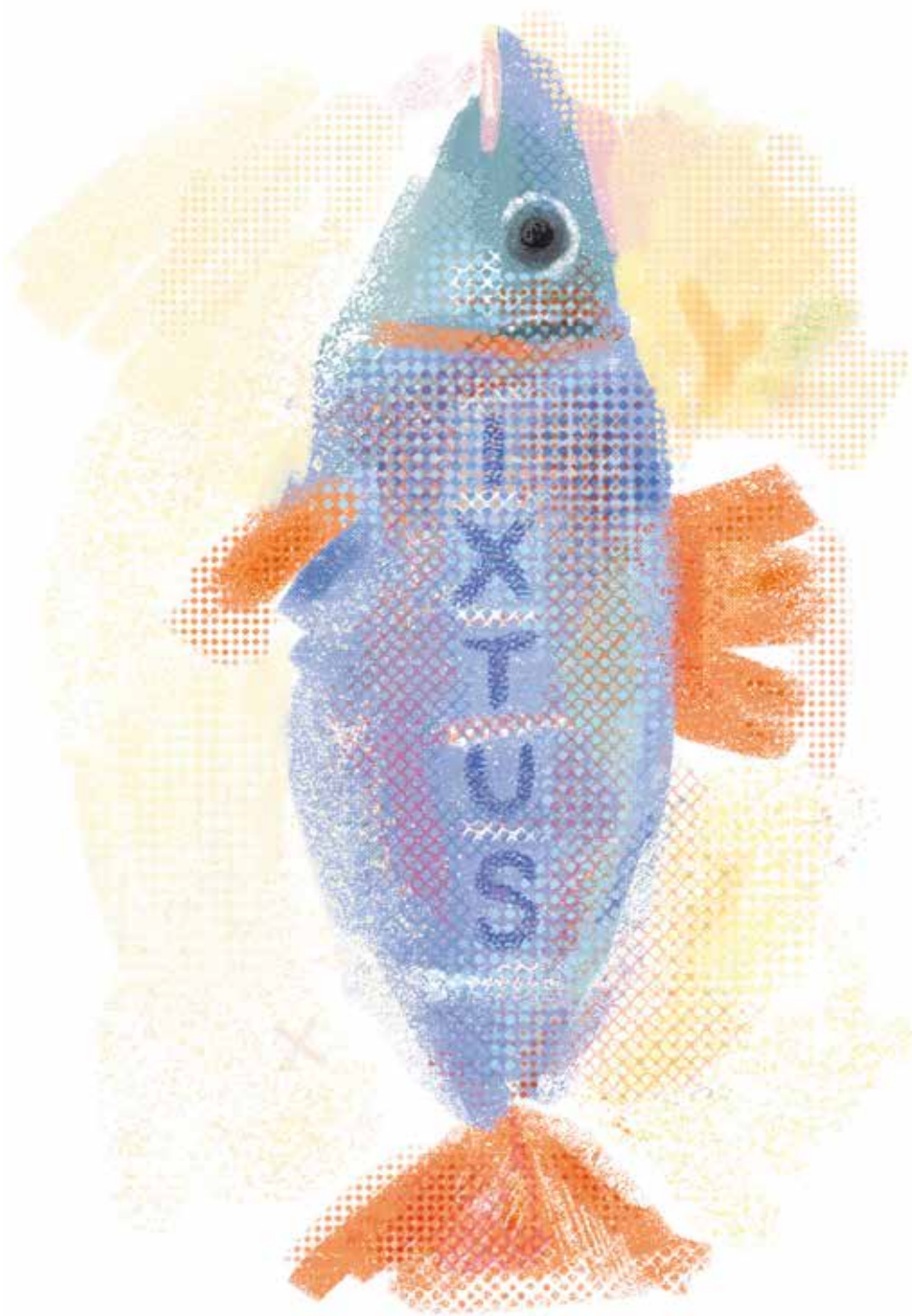
Lagerkvist och tron	68
Tunström och hoppet	71
Är Da Vinci-koden sann?	74
Bat-Seba	77
Harry Potter som Guds lamm	81

Han hette inte Luther

Han hette inte Luther	85
Reformationen	
– den pedagogiska revolutionen	88
Luther i tid & otid	92
Vad kan vi lära av Luther i dag?	96

Här börjar det	100

För några år sedan var jag ute i en svensk gymnasieklass tillsammans med en koptisk präst från Egypten. På lite halvbruten engelska började han lektionen med att fråga: "Hur många av er är kristna?" Ingen räckte upp handen. "Hur många är muslimer?" Ingen räckte upp handen. Han såg förvirrad ut. "Är ni... ateister?" Ingen räckte upp handen. "Men... vad är ni då?!"

Vad tror du på?

» Ja, vad är vi? Vad är det att vara kristen, och vad är det att tro på Gud i 2000-talets Sverige? Det är inte helt enkla frågor, och svaren på dem varierar beroende på vem som får besvara dem. Helt klart är att gymnasieungdomarna och den koptiske prästen hade olika syn på vad "tro" är. För den koptiske prästen stod det för en självklar tillhörighet, en tillhörighet som alla har. För gymnasieungdomarna stod det (gissar jag) för ett exklusivt, medvetet intellektuellt val.

LÅT OSS BÖRJA MED VAD DET KAN INNEBÄRA ATT "TRO". I Nya testamentet beskrivs på flera ställen hur människor kommer till tro på Jesus. Det sker i de flesta fall ögonblickligen. Jag tänker till exempel på de första lärjungarna, som "genast" lämnar sina nät och följer honom (Mark 1:18).

Det får mig att tro att många av de första kristna i egentlig mening inte hade så mycket intellektuella kunskaper om vad kristen tro stod för, eller vad Jesus stod för. Snarare hade de mött en verklighet som var större än dem själva. Kristen tro var för dem inte främst en intellektuell övertygelse, utan snarare ett sätt att leva sitt liv, ett sätt att förhålla sig till Gud.

Grekiskans ord för ”tro” kan också översättas ”tillit”, och det är nog det som ordet ”tro” i många avseenden avser: att ha tillit till något. Att tro är alltså snarare något känslomässigt än intellektuellt. Den äldsta kristna trosbekännelse vi stött på är också påfallande enkel: ”Jesus Kristus är Herre”. Vi vet också att människor i den tidiga kyrkan hade olika trosuppfattningar. Trots dessa intellektuella olikheter kunde de alla kalla sig kristna (även om de ibland hade påtagliga problem att acceptera varandra). Jag skulle därför vilja hävda att kristen tro i första hand handlar om en tillitsrelation, och i andra hand om en lära.

EN AV DE FÖRSTA KRISTNA SYMBOLERNA vi känner till är en fisk (korset kom in i bilden betydligt senare). De fem bokstäverna i det grekiska ordet för fisk, Ixtys, fick stå som förkortning för Jesus Kristus Guds Son Frälsaren (Iesous Xristos Theos Uios Soter).

Tro handlar alltså om det jag sätter min tillit till. Med den judiske tänkaren Martin Bubers ord kan man säga att om Gudstro handlar om att tala till Gud, då tror jag. Men, för att citera Buber direkt: ”Om det att tro på Gud innebär att tala om honom i tredje person, då tror jag nog inte på Gud”. Eller för att säga det med Olivier Cléments ord handlar det om ”att tänka i mysteriet snarare än om det”.

Tro är inte något som primärt intellektualiseras eller dogmatiseras. Tro är något som levs, i vardagen. Tro är nyfikenhet och öppenhet, en attityd som växer fram inifrån.

Men detta hindrar inte att det måste finnas ett intellektuellt innehåll i kristendomen. Vad är det att tro? Som du kanske märker tror jag att många svenskar har missförstått vad ”tro” innebär. Man tror att detta att kalla sig kristen kräver att man ska hålla ett stort antal dogmatiska påståenden för sanna. Ja, i värsta fall tror man att det att vara kristen är liktydigt med intellektuell harakiri. Man kanske tror att detta att vara kristen handlar om att se påvens midnattsmässa varje julnatt (och tycka att det är bra!) eller, för all del, att stänga in sig i sin egen inskränkthet i sitt eget lilla reservat. Alla dessa fenomen existerar.

VISSA SOM KALLAR SIG KRISTNA sysslar med intellektuell harakiri. Vissa kristna älskar påvens midnattsmässa (har jag hört). Vissa som kallar sig kristna är plågsamt inskränkta. Trots detta menar jag att kristen tro inte måste handla om något av ovanstående. Inte desto mindre är det bekvämt att luta sig mot sådana fenomen, och lugnt konstatera: Eftersom jag inte är sådan, är jag inte

kristen. Eftersom jag inte är sådan, så tror jag inte.

Men så enkelt är det inte, tyvärr. Många forskare menar nämligen att en av de saker som just utmärker oss människor och sålunda skiljer ut oss från andra djur är att vi har behov av att tro på något högre utanför oss själva.

Ett utmärkande drag för homo sapiens, tiderna igenom, är hennes religioner. ”Människan blev människa den dag hon reste sitt första altare”, som någon har uttryckt det. Det räcker inte med att samla pengar på hög, det räcker inte med att ha villa, Volvo och vovve – människan har behov av något mer.

NYFIKET SÖKER VI VIDARE, prövande och sökande. Och lyssnar vi riktigt noga, kan vi höra en ljus ton inom oss själva, en svag röst. Vägen till tro börjar med att vi lyssnar till den rösten. Vågar vi det? ●

LUTHER OM TRO

”Det, varvid du fäster ditt hjärta och varpå du förlitar dig, är, säger jag, i verkligheten din Gud.” Så skrev Martin Luther 1529 i sin Stora katekes. Kort därefter konstaterar han att Mammon, pengadyrkan, är hans samtids vanligaste avgud. ”Ty man skall finna högst få, som är vid gott mod och som inte sörjer eller klagar, när de inte har något utav Mammon”.

Med andra ord så menade Luther att alla människor har en tro, frågan är bara om hon erkänner det för sig själv eller inte. ”Att ha en Gud betyder att ha något varpå hjärtat helt förtröstar”.

Luthers ord från 1500-talet klingar påtagligt aktuella även i vår tid. Vad är det som är centralt i våra liv? Vad tror vi på?

PAULUS OM TRO

Paulus är en av den västerländska civilisationens mest inflytelserika tänkare. Ett av Paulus favoritteman var just tron, och dess relation till olika delar av livet. Några av hans mest slagkraftiga texter handlar därför om tro, till exempel hans text om tro, hopp och kärlek i första Korinthierbrevet:

”Om jag talar både människors och änglars språk, men saknar kärlek, är jag bara ekande brons, en skrällande cymbal. Och om jag har profetisk gåva och känner alla hemligheterna och har hela kunskapen, och om jag har all tro så att jag kan flytta berg, men saknar kärlek, är jag ingenting... Men nu består tro, hopp och kärlek, dessa tre, och störst av dem är kärleken.”

I ett annat brev, Galaterbrevet, får tron på Jesus närmast revolutionära konsekvenser: ”Alla är ni nämligen genom tron Guds söner, i Kristus Jesus. Är ni döpta in i Kristus har ni också iklätt er Kristus. Nu är ingen längre jude eller grek, slav eller fri, man eller kvinna. Alla är ett i Kristus Jesus”.

GUD, vem är du?

Somliga hävdar att han finns i våra gener. Andra att han är en social konstruktion.

En del menar att han är ett hjärnspöke, påhittad för att ge klena psyken ro. Åter andra menar att han är en hon. Vem är du, Gud?

› Ett sätt att börja söka svaret på frågan är att titta i Gamla testamentet. För det är i Gamla testamentet och i den gamla israeliska kulturen som många av kristendomens och islams föreställningar om vem Gud är har sin grund.

Till exempel den revolutionära tanken att det bara fanns en Gud och inte flera (det vi i dag kallar monoteism), en märklig tanke för kulturerna runtomkring. Eller det faktum att man inte fick avbilda Gud, en för omgivningen unik idé som följdes rigoröst.

Trots alla arkeologiska utgrävningar har man än i denna dag inte funnit en enda avbild av Israels Gud. Bildförbudet var för övrigt ett drag som den tidiga kyrkan tog över men övergav på 300-talet, och som islam bevarat än till denna dag.

Den Gud vi finner i Gamla testamentet är dubbeltydig och oberäknelig, en Gud som utmärker sig genom att vara samtidigt både kärleksfull och lynnig; en Gud som är svår att förstå sig på. Denna dubbelhet i Guds väsen anser många vara en följd av monoteismen.

För kulturer med flera gudar var det enkelt att skylla det onda på något ont väsen eller någon ond gud. Det var inte möjligt för den israeliska kulturen. Det leder till tanken att det är Gud – eller Jahve som han kallas på hebreiska – som dödar och gör levande, gör fattig och gör rik. Allt, gott som ont, kommer från Jahve.

Ur detta springer det problem som alla monoteistiska religioner lider av, och som kallas teodicéproblemet. Det lyder kort: om Gud är allsmäktig och god, varför finns det då ondska? Hur ska man förklara allt det oskyldiga lidande som sker? Det är ett svårt problem för alla monoteistiska religioner.

I GAMLA TESTAMENTET är ”Den levande Guden” en vanlig benämning på Jahve. Jahve ses som en kraftfull Gud, en skapargud som vill livet, en Gud som är ”med” i det som sker. Han beskrivs i mänskliga termer, han känner glädje och sorg, ilska och hat, kärlek och medkänsla. Han talar, hör, luktar, skrattar och är personligt engagerad i folket Israel, med vilket han slutit ett förbund. Han vill ha äkta gensvar, inte bara ett rutinmässigt offrande. Till Jahves dubbeltydighet hör dessutom att betydelsen av hans namn är obekant.

I den gammalsemitiska kulturen var namnet en viktig indikation på en persons personlighet och framtida öde. Ett namn bar på mening, hade en potential som väntade på att uppfyllas. Så betyder till exempel Abraham ”fader till många” och Israel ”brottas med Gud”.

Men betydelsen av namnet Jahve är dunkel, och verkar gå tillbaka på det hebreiska verbet ”göra”. En gissning så god som någon är att Jahve skulle kunna översättas ”Den som gör att det som är till blir till”. Än en gång skulle det alltså vara skaparguden som betonas i gudsnamnet. Men det är bara en gissning; Guds namn är gömt för oss. Vilket kanske är en poäng i sig?

Gud som skaparguden är alltså ett av de drag som lyfts fram i Gamla testamentet och det är kanske inte en så dum idé. På samma sätt som vi kan ana vissa av personlighetsdragen hos en konstnär genom att titta på dennes verk, kan vi genom att uppleva skapelsen ana något om vem Gud är. Skapelsen visar på sin skapare, en personlighet som är bortanför våra bilder och schabloner av Gud. Skaparguden är större än vi kan förstå, men vi kan ana vem Gud är genom skapelsen.

Med kristendomens inträde på scenen kommer dessutom den unika tanken att denne skapargud blivit människa i människan Jesus. Gud har med andra ord blivit kropp och vandrat på jorden.

Gud som ”han”. Är det så enkelt, kan Gud ramas in i mänskliga termer? Eller

är Gud större än våra ord, större än våra personliga pronomen? Konstaterade vi inte just att det hebreiska namnet för Gud, Jahve, är höljt i dunkel?

Här har islam ett spännande uttryck, som de kristna kan stämma in i: ”Gud är större”. Gud är större än våra ord, större än våra tankar, ja Gud är den i vilken ”vi lever, rör oss och är till” för att citera ett tal av Paulus. Gud är större. Punkt.

SÅ LÅNGT DET TEOLOGISKA. Men Gud har för de kristna, genom alla tider, varit mer än enbart det teologiska, mer än de ord, tankar och trosläror som människor kunnat formulera. Gud är för den kristne mer än lära, det är en person med vilken man kan ha en personlig relation. Så att sätta sig ned i tystnad, blunda och be – och lyssna – är kanske det bästa sättet att få svar på frågan: ”Gud, vem är du?”. Vågar vi det? ●

SAGT OM GUD

”En Gud som vemsomhelst kan begripa, skulle jag inte tro på.”
Menahem Mendel av Kotzk

”Världen är Guds verk men människan är Guds bild. Därför finner varje människa i sig själv den spegel, i vilken hon kan lära känna Gud.”
Jürgen Moltmann

”Ur storheten och skönheten hos det skapade träder bilden av storheten hos dess upphovsman fram för tanken.”
Salomos vishet 13:5

”Gud är skönhet. Det är denna skönhet som ligger bakom all vänskap och all gemenskap.”
Dionysios Areopagita, (500 e Kr)

”Det finns ingen plats utan Gud, det finns ingen plats utom i Gud...”
Hilarius av Poitiers, (300 e Kr)

”Gud är kärlek. Den som vill definiera honom är lik en blind som vill räkna havets sandkorn.”
Johannes Klimakos, (600 e Kr)

”Han är en snabb Gud, alltid långt före oss och borta vid vår ankomst.”
R. S. Thomas

”Gud är både man och kvinna och inte man och kvinna.”
Rosemary Radford Ruether

Den farlige Jesus

Han styr vår tideräkning. Likaså är han huvudperson i våra högtider, jul såväl som påsk. Men vem var han? Och vilket var hans budskap?

» En del ord och uttryck tenderar att vara så ofta använda att de med tiden riskerar att bli utslitna. Om dessa ord och begrepp säger filosofen Ludvig Wittgenstein: "Ibland måste man dra ut ett uttryck ur språket, lämna in det för rengöring, och sedan kan man sätta det i omlopp". Precis så är det med namnet "Jesus".

Årtusenden av tolkningstraditioner och teologisk fernissa tenderar lätt att skymma sikten så att Jesus och hans budskap skymms. Jesus riskerar bli en ganska ointressant, omkringvandrande doktrin, en harmlös gudamänniska med fånigt amerikanskt leende. Den radikale, arge och farlige Jesus som vi möter i många av evangeliernas berättelser och som predikade liv och efterföljelse, glöms lätt bort.

FÖR DET VAR FRAMFÖR ALLT FARLIG JESUS VAR (det är ingen tillfällighet att han slutade på ett kors). Han ställde – och han ställer – obehagliga frågor. Tänk om livet inte handlar om att samla pengar på hög? Tänk om inte meningen med livet är att bara tänka på sig själv och sina närmaste, på andras bekostnad?

Ett mycket tydligt drag i Jesu undervisning handlar om att ifrågasätta det som vi i traditionell mening anser vara framgång. Tänk om livet finns någon annanstans än i Mammon, Makten och Materialismen? Tänk om livet inte är ett sofistikerat maktspel där det gäller att framhäva sig själv och trampa på andra? Tänk om det tvärtom är så att det är den minste, till exempel ett barn eller en invandrarkvinna med slöja, som har nycklarna till livet? Och inte de med makt, status och prylar? Tänk om det viktiga i livet inte är att hela tiden tänka på sig själv? Tänk om. Tänk annorlunda.

Bono Vox i rockgruppen U2 har uttryckt det väl: "Om du är kristen och inte rebell är du en ganska slätstruken person".

Ett ord som Jesus använde lite då och då var det som nya bibelöversättningen översatt med "omvänd er". Men det grekiska ordet kan också översättas "tänk annorlunda". Det tycker jag är ett bättre uttryck än "omvänd er". Tänk annorlunda! Följ inte strömmen, den breda vägen, gör inte som alla andra. Tänk annorlunda!

För det var ett annorlunda budskap han kom med, mannen från Nazaret. Ett budskap om att bemöta andra som man själv ville bli bemött, ett budskap om att prioritera barmhärtighet och omtanke om andra före ytlighet och själviskhet. Detta hans budskap får kanske sitt främsta uttryck i de berättelser ("liknelser") som han verkade älska att berätta. I dessa är det alltid den längst ned, den föraktade (till exempel Samariern) som är hjälten, och de präktiga och statusfyllda som är förlorarna.

Varför inte ta den välkända berättelsen om den förlorade sonen i Lukas kapitel 15 som typexempel. Om man läser den noggrant finns det anledning att fråga sig vem som i egentlig mening är den förlorade sonen. Är det sonen som försvann arvet genom att leva i sus och dus, eller är det den präktige hemmavarande sonen? Det är inte helt glasklart; berättelsen är snillrikt konstruerad. Tänk annorlunda.

Tidigt, redan på 50-talet, har vi skriftliga belägg för att denne Jesus ansågs vara mer än en människa, nämligen Kristus. Ja, Paulus ger i det närmaste Jesus ett efternamn och kallar honom konsekvent för Jesus Kristus. Kristus är den grekiska översättningen av det hebreiska Messias, och betyder "den smorde".

I överförd bemärkelse skulle man kunna översätta det till kung Jesus. För Jesus var i de första kristnas ögon inte bara människa – han var också Gud. Denne Jesus hade besegrat den yttersta av människans fiender – döden – och därmed visat sig vara döden övermäktig. Jesus var Gud, han var kung, till och med över döden och onskan.

MÅNGA AV BERÄTTELSENA I EVANGELIENA handlar också om detta, hur Jesus är kung över såväl ondska som nöd och död. Och trots att årtusenden skiljer oss och Jesu tid, och trots att vår världsbild i dag ser mycket annorlunda ut än den gjorde då, fortsätter Jesus Kristus att fascinera och inspirera oss. Hans radikalitet, hans sätt att vända upp och ner på traditionella föreställningar, hans ständiga uppmaning till att tänka annorlunda och nytt, fortsätter tiderna igenom.

Kanske kan hans budskap få oss att inte bara följa strömmen, utan våga tänka annorlunda. Bortanför Mammon, Makten och Materialismen. ●

GUD OCH MÄNNISKA

Om nu Jesus var Guds son, hur mycket människa var han i så fall, och hur mycket Gud? Frågan blev mer och mer infekterad bland de kristna och kom att orsaka mycken splittring och mycket bråk.

Här fanns de som betonade Jesu mänsklighet och menade att han var en människa som hade blivit adopterad av Gud. Här fanns de som istället betonade Jesu gudomlighet så mycket att de förnekade att Jesus ens haft en kropp. Följden av alla dessa stridigheter blev trosbekännelsen, som vi än i denna dag läser vid gudstjänster och dop.

Huvuddelen av trosbekännelsen handlar om just Jesus och betonar både Jesu mänskliga drag ("född av jungfru Maria, pinad under Pontius Pilatus") och hans gudomliga ("uppstigen till himmelen, sittande på allsmäktig Guds faders högra sida").

Att Jesus var född och hade pinats visade att han hade haft en kropp och sålunda var helt och fullt människa, att han uppstigit till himmelen och satt på Guds högra sida visade att han även var helt och fullt Gud. Han var Jesus Kristus. Kung Jesus. Både människa och Gud.

Men den intressantaste frågan återstår: Vilken relation har du och jag till honom? Och vad betyder hans budskap för oss i dag?

Tanken att skapelsen är mer än en lycklig slump, att livet är mer än en märklig avart i universums utkant har nog slagit många av oss. Vi har stött på något i tillvaron som når utanför den, något som verkar vara grundlagt i själva skapelsen – en helig Ande.

En helig Ande

» Många av oss har känt av Mysteriet. Vi kan ha stött på det i skapelsens skönhet, i ett konstverk, i en sång eller i en kärleksrelation – eller när vi fått barn. En erfarenhet av något som är större och visare än det våra vanliga sinnen förmedlar. En erfarenhet av Livet självt.

Kristna kallar ofta denna erfarenhet för den helige Ande. Men för att komma i kontakt med denna ande i tillvaron krävs att vi ibland stänger av allt brus vi omger oss med. Brus i form av yttre intryck, men också i form av inre tankar. ”Jag! Jag! Bara Jag-bruset!” eller ”Göra! Göra! Göra-bruset!” eller ”Prylar! Pengar! Position-bruset!” är effektiva för att hindra kontakten med tillvarons djupare skikt. Dessa brus riskerar, om de får dominera våra liv, att göra oss ytliga och erbarmliga att umgås med.

Över huvud taget kan det vara värt att ägna en stund kring vad det är som upptar våra tankevärldar. Är det positiva tankar? Är det uppbyggliga tankar, som är nyttiga för mig själv och för människorna omkring mig? Styr jag själv mina tankar, eller är det andra som styr dem?

Om vi övar oss i att stänga av det yttre och det inre bruset i en kvart varje dag så har vi stor chans att på sikt komma i kontakt med oss själva – och med den grund i tillvaron som de kristna kallar för den helige Ande.

För de första kristna var det tydligt att Gud hade blivit människa i Jesus. Det gjorde att man talade om Jesus som Guds son. Men efterhand utvecklades även tanken på den helige Ande, en tredje person i gudomen, som allmänt kom att gå under titeln ”hjälparen”. Men vem var då denne den helige Ande? Ja, det är det lite svårare att orda om; just eftersom det rörde sig om ett så diffust fenomen. Jesus själv jämförde anden med vinden, och vinden är som bekant ganska svår att greppa.

Kanske gör vi bättre i att tala om en Anda, en attityd eller livskraft som Gud lagt ned i tillvaron och som inspirerar, stöttar och utmanar oss? Denna Anda dyker upp vid de mest märkliga tillfällena i våra liv, och får oss att inse att livet är större och mer än vi tidigare anat.

Men är det bara vid dessa tillfällen som denna märkliga närvaro, som vi kan kalla för en Anda, finns i våra liv? Eller finns den där alltid, fast vi inte bryr oss om, eller ger oss tid, att titta efter den?

Polaresenären Ernest Shackleton har i en av sina böcker berättat om en av de sydpolexpeditioner han var med om i början av 1900-talet. Han nämner en mycket märklig känsla som medlemmarna i expeditionen var med om upprepade gånger: känslan, upplevelsen, av att det var en extra medlem med i expeditionen, förutom de som faktiskt var där. En närvaro som var med under de olika strapatserna, även om den inte syntes. Diktaren T.S. Elliot hörde talas om detta, och skrev:

*”Vem är den tredje som går bredvid dig hela tiden?
Räknar jag, är det bara du och jag tillsammans
men när jag ser upp längs den vita vägen
är det alltid en till som går bredvid dig.”*

Tänk om det är så att livet är mer än det vi ser, att det finns en närvaro, en Anda, som genomsyrar tillvaron och är med på våra strapats genom livet? En spännande tanke, som varit en självklarhet för de kristna under årtusenden, och som man gett ett namn: den helige Ande, hjälparen.

Avslutningsvis finns det en sak till som är intressant med Shackletons berättelse: under själva expeditionen berättade ingen av deltagarna för varandra om känslan av en ytterligare medlem, eftersom ingen ville riskera att framstå som en dåre. Det var först efteråt de vågade tala om det och fann att de haft en likartad erfarenhet.

Den helige Ande finns där. Det är bara upp till oss själva att våga se det. Och våga tala om det. ●

TROSBEKÄNNELSEN

På 300-talet slogs slutgiltigt fast vad de kristna trodde – Gud var en, men ändå tre: Gud, Jesus och den helige Ande. Denna grundläggande trossats uttrycktes i den så kallade trosbekännelsen.

Trosbekännelsen som kom att summera den kristna tron, fann snart sin plats i den kristna gudstjänsten – än i dag läses den till exempel vid dop och ofta i söndagens gudstjänst.

Så här lyder den:

- Vi tror på Gud Fader allsmäktig, himmelens och jordens skapare.
- Vi tror ock på Jesus Kristus, hans enfödde Son, vår Herre, vilken är avlad av den helige Ande, född av jungfrun Maria, pinad under Pontius Pilatus, korsfäst, död och begravnen, nederstigen till dödsriket, på tredje dagen uppstånden igen ifrån de döda, uppstigen till himmelen, sittande på allsmäktig Gud Faders högra sida, därifrån igenkommande till att döma levande och döda.
- Vi tror ock på den helige Ande, en helig, allmännelig kyrka, de heligas samfund, syndernas förlåtelse, de dödas uppståndelse och ett evigt liv.

Kristen tro är rörelse

Varje tid måste uttrycka sin tro på ett sätt som går att förstå i den tid som är. Men hur beskriver man kärnan i kristendomen så att vi moderna människor kan ta den till oss?

» Ökenfadern Serapion, som levde i Egypten på 300-talet, begav sig en gång ut på en pilgrimsvandring till Rom. Väl framme i Rom fick han höra talas om en välkänd, andlig kvinna som levde instängd i ett litet rum. Hon höll sig inom sina fyra väggar och gick aldrig ut.

Serapion – som ofta var ute på långa vandringar och som älskade att resa – blev upprörd. Han begav sig genast till kvinnan, öppnade dörren och sa barskt: ”Varför sitter du här?!” Hon tittade förvånad på honom och svarade: ”Jag sitter inte. Jag är på väg.”

Precis så är det med den kristna tron: den är på väg. Kristendom är en religion som inte bara har rötter, utan som också har fötter.

Att vara kristen i dag innebär inte exakt samma sak som det innebar år 1950 eller år 1850. Och framförallt innebär det inte samma sak som det innebar år 350. Vad är det då att vara kristen på 2000-talet?

När Abraham i Första Moseboken kallas att bryta upp från allt han har för att ge sig ut på en oviss vandring säger Gud, med nya bibelöversättningens ord: ”Lämna ditt land” (1 Mos 12:1). Så står det inte. Skulle vi översätta hebreiskan ordagrant, så står det: ”Gå till dig själv”.

Judiska lärde har tolkat detta på följande vis: att vara på väg, att vara på vandring, är att ”gå till sig själv”. De som är stillastående – de som har exakt samma åsikter i dag som de hade för 20 år sedan och de som genast har svar på allt – dem ska man akta sig för!

De är inte på vandring, de har stannat upp. De lever inte i uppbrott, och har därför inte gått till sig själva. Andlig utveckling är att kunna skämmas för vissa av de åsikter och ståndpunkter man hade för tio år sedan.

JAG MENAR ATT DET FÖRPLIKTIGAR att tillhöra en världsreligion som första gången den nämns vid namn (i Apostlagärningarna) kallas just ”Vägen”. Vi som tillhör den borde med stolthet säga: ”Vi sitter inte. Vi är på väg”. Vi är i rörelse, vi är på Vägen. Framtidens kyrka kommer att skapas av de människor som har denna urkristna attityd med sig, en attityd där rörelse, uppbrott och nytänkande är viktigare än hierarki, titlar och makt.

Så handlar också Bibeln om människor som är på vandring. Det börjar redan i Första Moseboken: Abraham bryter upp och är på vandring, Jakob bryter upp och är på vandring, Josef bryter upp och är på vandring. Ja, sedermera bryter hela Israels folk upp och är på vandring. Även Jesus och hans lärjungar bryter upp och är på vandring, liksom Paulus.

Det är ingen överdrift att hävda att stora delar av Bibeln handlar om människor som är på väg, om människor som bryter upp. Att vara kristen är inte att vara stillastående. Kristendom handlar om uppbrott.

Därmed inte sagt att kristendomen är en religion för stirriga, rastlösa varelser som inte kan sitta still. Utan därmed sagt att det finns en existentiell rörelse i kristendomen, en uppmaning att våga tänka nytt, att våga bryta upp och vara på vandring.

Det får till följd att den kristne inte nödvändigtvis är den som går i kyrkan varje söndag. Själv går jag till exempel mycket hellre i veckomässan, som endast är en halv timme lång och som jag upplever mer avskalad och central än söndagens gudstjänst.

Den kristne är inte heller nödvändigtvis den som kan Bibeln utantill eller är insatt i de kristet dogmatiska frågornas alla detaljer. Nej, kristen är den som trots sina tvivel och frågor ändå vill tro på Gud, på Jesus och på Andan – och som i sökandet efter Gud också söker efter sig själv. Den kristne sitter inte. Han eller hon är på väg. Precis så enkelt är det. Och precis så svårt. ●

De första kristna beskrev sin gudstro på ett sätt och med ett språk som var relevant för dem. Gud var en, men ändå tre: Gud, Jesus och den helige Ande. Kanske var det svårt att förstå redan då. I dag är det i alla fall svårförståeligt, liksom det var på 1500-talet.

För att säga det med Martin Luthers ord: "Det finns inte tre olika gudar, utan vi tror att det finns en enda Gud. Om någon säger 'Det begriper jag inte', så svarar jag: Det är bra, för det är heller inte meningen att du ska förstå det!"

Det hindrar inte att varje tid måste uttrycka sin tro på ett sätt och på ett språk som går att förstå i just den tid som är.

Lennart Koskinen, biskop i Visby under åren 2003–2011, har skrivit följande trosbekännelse:

Livets Gud

Jag tror på Gud
Fadern – Skaparen
Sonen – Befriaren och
Anden – Hjälparen

Jag tror också på Människan
Guds avbild
mannen och kvinnan.

Och på Människosonen
mötet mellan Gud och människa.

Kärleken tror jag på,
och det Eviga Ljuset
som segrar över mörker och ondska.

Och på Skapelsen, Guds kropp
som vi håller på att förstöra.
Dess upprättelse vill jag kämpa för
med Guds hjälp.

Jag tror på Livet
redan före döden,
och en gång i Evigheten.
Amen.

ur Nya Lilla Katekesen, Verbum 1999

Biskop Sörens

krönikor

Jag är inte religiös

» Vad innebär det egentligen att ”tro” på något? Se där en fråga som många människor i norra Europa missförstått å det gruvligaste, med resultatet att många här uppe inbillar sig att ”tro” handlar om att hålla vissa påståenden för ”sanna”. Att tro innebär för dessa att bokstavligt tro att Gud skapade världen på sju dagar; och att världen därmed skulle vara 5 777 år gammal.

Under de år som jag undervisade vid Karlstads universitet var detta en hållning som dök upp ganska ofta bland studenter; ”judar och kristna tror att jorden är skapad på sju dagar”. När jag då citerade flera antika kristna och judiska tänkare, som inte tolkade skapelseberättelsen bokstavligt utan symboliskt, blev dessa studenter ofta snopna.

För många har orden ”Att vara religiös” fått klangen av att tro saker på det sättet; att vara lite småknäpp. Att ”vara religiös” är därmed något som andra är, gärna utomlands, medan själv ”så tror jag på mitt eget sätt”. Att vara troende har fått underbetydelsen av att vara märklig, att hålla sig med en antik världsbild, att vara fundamentalist.

Men det är inte det ”tro” handlar om. Läser vi Bibeln, som är skriven på hebreiska (Gamla testamentet) och grekiska (Nya testamentet), används där begreppen ”emuna” (hebreiska) och ”pistis” (grekiska) för att uttrycka ordet ”tro”. Men inget av dessa ord betyder ”tro” i betydelsen att hålla vissa påståenden som ”sanna”. Snarare betyder dessa ord ”tillit”, ”trohet”, ”att ha något att hålla sig till”. Att tro, att vara religiös, är i Bibeln att ha sin tillit till något. Min tioåriga dotter har till exempel en tilltro och en tillit till mig, hon litar på mig.

Att ”tro på mitt eget sätt”, att ha sin tillit och sin tilltro till något som är större, utanför sig själv, det är alltså just det som de bibliska orden uttrycker. Så varje gång du läser i Nya testamentet att Jesus säger ”gå, din tro har hjälpt dig” kunde det lika gärna översättas ”gå, din tillit har hjälpt dig”. Och notera att de människor som Jesus säger detta till ofta är personer som inte vet ett skvatt om honom eller om kristen tro. De kan med andra ord inte ”tro” på Jesus i betydelsen att de håller påståenden för sanna om honom, eftersom de ju knappt vet vem han är.

I motsats till detta står den bokstavliga tolkning som utmärkte den grupp som dök upp i början på 1900-talet i Amerika. Denna grupp hävdade att det fanns vissa ”fundament” som man var tvungen att tro på bokstavligt för att vara kristen. På så sätt gjorde de en lång lista med närmare hundratalet påståenden som man kunde pricka av: ”Tror du att Gud skapat världen på sju dagar?” – check. De flesta kristna ställde inte upp på denna hållning och gav dem öknamnet ”fundamentalister”, just för deras fixering vid vissa fundament som man var tvungen att tro på. Ett nytt ord var fött, och ett ord som tyvärr påverkat fler religioner än kristendomen.

SÅ VAD ÄR DET DÅ ATT VARA KRISTEN, att vara troende, om man inte vill fastna i en fundamentalistisk förståelse av ordet?

Jag skulle landa i en bred religionsdefinition. Firar du jul? Firar du påsk? Kanske döper du dina barn, och vill begravas i Svenska kyrkan? Då är du en del av en kristen tradition, och sålunda kristen. Så skulle merparten av världens befolkning tolka begreppet religion. Om man så vill: de är troende, men inte religiösa. ●

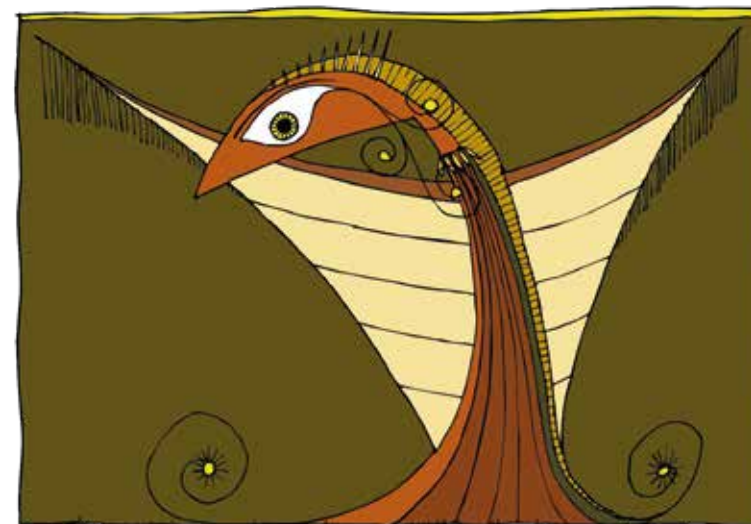
Satan också

» Jag får lite nu som då frågan om jag tror på djävulen och helvetet. Jag brukar svara: slå på nyheterna och titta en stund. Då förstår du varför jag inte bara tror på en Gud och en himmel, utan också på en djävul och ett helvete.

Satan, Belsebub eller djävulen... kärt barn har många namn. De är dock alla försök att sätta namn på en verklighet som de stora monoteistiska traditionerna (judendom, kristendom och islam) alltid brottats med. Hur ska vi förstå det djävliga i tillvaron, ja, hur förstå den (o)mänskliga ondskan? Samtidigt är det ett faktum att det inte finns någon tydlig djävulsfigur i Gamla testamentet. Först i Jobs bok nämns en diffus figur som kallas för "Satan", och han liknar inte alls den djävul som senare visar sig i Nya testamentet. (Det hebreiska ordet "Satan" betyder förmodligen "motståndare".)

I NYA TESTAMENTET har vi förvisso en utvecklad djävul, men även här måste man konstatera att han inte är speciellt frekvent förekommande. Han är dock en faktor att räkna med, och då just i betydelsen "motståndare". Ordet Djävul kommer från grekiskans *diabolos* och betyder ungefär "den som splittrar". För att till fullo förstå innebörden av *diabolos* kan man jämföra med det grekiska motsatsordet *symbolos* som betyder "det som enar". (Det är *symbolos* som vi återfinner i det svenska ordet symbol). Djävulen är med andra ord motsatsen till symbol, han enar inte utan han är det som splittrar. Se där, ett begreppspar som vår tid hade mått bra att jobba mer med...

Under historiens gång utvecklades djävulsfiguren, och med honom

även tanken om helvetet. Som av en händelse är även helvetet ett begrepp som lyser med sin frånvaro i Gamla testamentet och som, även om det förekommer i Nya testamentet, inte alls är så centralt som det sedan kom att bli under historien.

De grekiska begrepp som används om helvetet i evangelierna är *Gehenna* och *hades*. Gehenna, eller Hinnoms dal som den heter på hebreiska, är en fysisk plats, en dalgång strax utanför Jerusalem, där man hade offrat barn till en gudom som kallades Molok. Att offra barn på altare var det värsta som den judiska religionen kunde tänka sig. Allt liv är enligt judendomen heligt och varje människa är Guds avbild. Därför kom Gehenna att symbolisera den värsta ondskan man kunde tänka sig. Platsen blev med andra ord en symbol för det otänkbara, för helvetet på jorden. Sedermera blev Gehenna en plats där man brände sopor, och eventuellt är det härifrån som vår tanke om ett brinnande helvete kommer.

Hades, som också används i Nya testamentet och som översätts med helvetet i den svenska översättningen, är taget från den grekiska tankevärlden. Men det har förmodligen nyanser av Gehennas betydelse i sig; det är trots allt judar som skrivit Bibeln.

1900-talet blev århundradet som avskaffade Satan. Det är en händelse som ser ut som en tanke att 1900-talet sedan blev det mest djävliga och bestialiska av alla århundraden. Och i ett 2000-tal som tenderar att bli alltmer knöligt och otrevligt är det kanske dags att ta den mänskliga ondskan och dess orsaker på allvar.

Satan också. ●

Glad påsk!

Men vad sa egentligen Jesus på korset?

» Vi firar påsk eftersom det var då Jesus dog och uppstod, det känner de flesta till. Inte lika många känner till att det svenska ordet ”påsk” är ett ord som härstammar från det hebreiska ordet ”pesach” som betyder ”att gå förbi”, eftersom dödsängeln gick förbi Israels barns dörrar vid den första judiska påsken.

Och ännu färre har reflekterat kring vilka de sista ord som Jesus sa på korset var.

Vad som gör frågan intressant är att det i våra fyra evangelier – Matteus, Markus, Lukas och Johannes – finns tre olika slutord av Jesus. Och de skiljer sig markant i karaktär. Enligt Markus och Matteus avslutade Jesus sitt liv med att recitera Psaltarpsalm 22, som börjar med orden ”Min Gud, min Gud, varför har du övergivit mig?”. Men enligt Lukas är det psaltarpsalm 31 som Jesus reciterar på korset: ”Fader, i dina händer överlämnar jag min ande”. För att göra det hela än mer förvirrande menar Johannesevangeliet att Jesu sista ord var ”Det är fullbordat!”.

Så, vad sa Jesus egentligen på korset? För som alla läsare av bra drama vet: de ord med vilken en huvudkaraktär lämnar scenen är avgörande.

Det finns olika sätt att lösa detta på. De som sett någon av alla de Jesusfilmer som visas på tv i påsktid kan notera att det vanligaste är att harmoniera evangelierna, så att Jesus säger alla tre sakerna på korset.

Han reciterar sålunda såväl Psaltarpsalm 22 som 31 och får dessutom

med ”Det är fullbordat” innan han dör. Och så kan man såklart göra. Men då bortser man ifrån att Jesu sista ord i respektive evangelium säger något som är viktigt och utmärkande för respektive evangelium. Låt oss av utrymmesskäl ta Matteus och Johannes som exempel.

I Matteus passionsberättelse är det påtagligt att Jesus sakta men säkert blir övergiven av alla: han blir övergiven av folket (”Korsfäst honom!”), han blir övergiven av sina vänner (de somnar när han behöver dem som mest), ja, han blir till och med övergiven av sin närmaste vän, Petrus (”Jag känner inte den mannen!”). Jesus blir på så sätt sakta men säkert av med sin värdighet, han blir till och med av med sina kläder. Han är svag och knäckt, och han orkar inte ens bära sitt kors (Matteus 27:32). Allra sist känner han sig till och med övergiven av Gud. ”Min Gud, min Gud, varför har du övergivit mig?” blir på så sätt ett rimligt slutord från Jesus.

Hos Johannes möter oss en annan beskrivning. Om Jesus hos Matteus är ensam och övergiven och uppgiven, möter vi i Johannes evangelium en kung, en superman. Hos Johannes bär sålunda Jesus själv sitt kors (Johannes 19:17), och när han hänger på korset får han plötsligt tid över att bry sig om sin mammas pension.

Som äldste sonen var Jesus ansvarig för att försörja sin mamma. Det går ju inte nu, därför säger Jesus till lärjungen Johannes som står vid korset: ”Där är din mor”, och till Maria: ”Där är din son”.

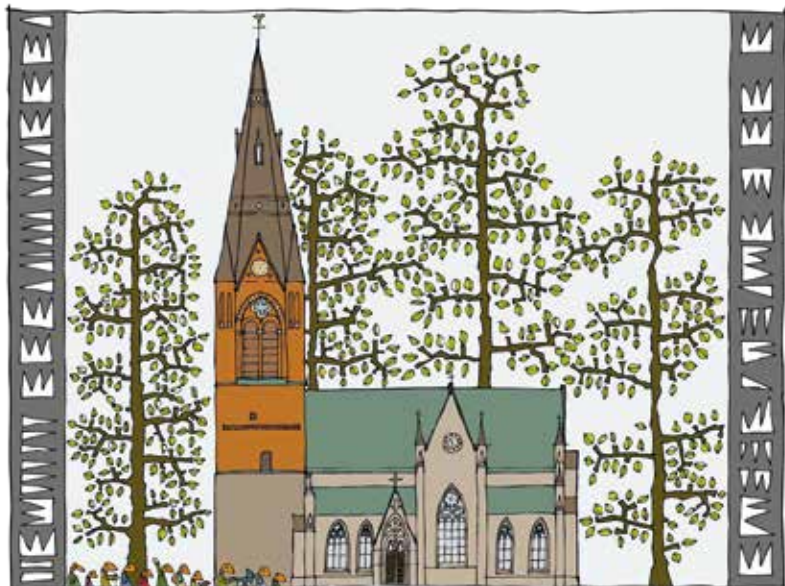
Budskap: Jesus har total kontroll över situationen, till och med sådan kontroll att han orkar bry sig om frågan om vem som ska ta hand om hans mamma innan han ska dö. Jesus är en ”man with a mission”, och nu är uppdraget slutfört. Orden ”Det är fullbordat” stämmer väl in som sista ord för den Jesus som Johannes önskar presentera.

SÅ VILKA VAR DÅ DE SISTA ORDEN JESUS SA PÅ KORSET? Ingen vet, och kanske gör filmatiseringarna rätt. Kanske reciterade han både psalm 22 och 31, och kanske sa han också ”Det är fullbordat”.

Jesus är Guds son, som tog på sig världens synder för att försona mänskligheten med Gud. Om detta är evangelierna överens. Men det intressanta är att studera vad respektive slutord betyder för respektive evangelium, och vilken teologi som blir resultatet. Det budskapet får vi inte gå förbi. ●

Passionsberättelserna finner du i Markus 14:1ff, Matteus 26:1ff, Lukas 22:1ff och Johannes 18:1ff.

Skolavslutning i kyrkan!

» Det finns 3 400 kyrkorum i Sverige; av dem anses nästan 3 000 vara kulturminnesvärda. Dessa kyrkor bär på en unik del av det svenska kulturarvet. Här har jag döpts, här döptes, vigdes och begravdes morfar, här döptes farfars far... och så vidare. Ja, det finns många skäl att uppmärksamma våra kyrkorum, och för många är just kyrkorummen ett starkt bidragande skäl till att man är tillhörig Svenska kyrkan. Vi har så många vackra och unika kyrkor!

Men med en förbluffande regelbundenhet – två gånger per år – hamnar dessa kyrkorum i debattens centrum, och det är i skolavslutningstider.

Frågan om skolavslutning i kyrkan kom nämligen i ny dager när vi fick en ny skollag år 2010. I kapitel 1 § 6 konstateras att skolan ska vara "ickekonfessionell". Skollagen vill med rätta skydda elever mot religiösa övergrepp, konfessionstvång och destruktiva sammanhang där de tvingas till en bekännelse. Det är intentionen.

Föga anade lagstiftarna vad som väntade.

Flera skolavslutningar kom nämligen att anmälas till skolinspektionen just år 2010, i något som liknade en kampanj. Jag roade mig en period

med att läsa Skolinspektionens yttranden i de olika fallen. Här finns till exempel ett yttrande avseende Hässleholms kommun, där kommunen fälldes (Dnr 41 – 2011:3039). Man hade vid julavslutningen sjungit "Nu tändas tusen juleljus" (Hemska tanke!) och, till råga på allt, sjungit "Stilla Natt". Värst av allt: "Prästen läste dessutom en välsignelse". Domen blev hård: "Mot bakgrund härav kritiserar Skolinspektionen Hässleholms kommun för att inte ha följt författningarnas krav vad gäller genomförandet av skolavslutningen den 21 december 2010. Skolinspektionen avser att följa upp kritiken avseende utformandet och genomförandet av skolavslutningen [...] Hässleholms kommun ska därför senast den 30 september 2011 lämna en redovisning över vilka åtgärder som vidtagits med anledning av beslutet samt vilka ytterligare åtgärder som vidtagits i anledning av anmälan...".

Det var alltså detta som en av våra främsta skolmyndigheter sysslade med 2010 (jodå, jag har läst de flesta protokollen, man har lagt ned oändligt mycken tid och möda på dem). Skolresultaten rasade, lärarkåren var desillusionerad, ordningen i skolan undermålig, och då passar Skolinspektionen på att tillrättavisa skolan i Hässleholm för att man sjungit "Nu tändas tusen juleljus", "Stilla natt" och en präst läst välsignelsen. Fanns någon reflektion kring vilka prioriteringar man gjort? Någon reflektion kring vilka proportioner olika ärenden fick ta?

Även om denna reflektion uppenbarligen saknades på skolinspektionen dök eftertankens kränka blekhet upp hos en annan skolmyndighet. Skolverket kom 2012 med ett förtydligande: Det var nu okej att fira skolavslutning i kyrkan, ja, till och med tillåtet att sjunga psalmer. Men det fanns en förutsättning: "Utformas skolavslutningen så att tonvikten ligger på traditioner, högtidlighet och den gemensamma samvaron och att det inte förekommer några religiösa inslag såsom bön, välsignelse eller trosbekännelse, kan skolavslutning ske i kyrkan".

Nu blev det ännu mer förvirrat. För vilken religion i världen är det som på ett speciellt sätt betonar just "bön, välsignelse eller trosbekännelse"? Jo, den lutherska protestantismen. Skolverket gjorde sig nu skyldig till en (förmodligen) omedveten luthersk religionsdefinition, där "ordet allena" var högsta norm: bön, välsignelse och trosbekännelser är ju just ord. Det finns med andra ord inget mer lutherskt än det svenska skolverket.

Men så här ser det i alla fall ut idag. Vi kan ha skolavslutning i kyrkan, vi kan sjunga psalmer, och vi präster kan – och vi ska – på ett vist sätt utforma bra, inkluderande och högtidliga skolavslutningar i våra fantastiska kyrkorum.

Fast just nu får vi undvika de religiösa orden.

Amen. ●

Änglar, finns dom?

» En sommar för drygt 20 år sedan var jag i Egypten, och bodde i en by ute på landsbygden. Byn hade sisådär 5 000 invånare, och livet fortgick som det hade gjort under århundraden och årtusenden. Några saker visade dock på att civilisationen kommit till byn: det fanns till exempel två bilar och en traktor i byn. Och det gick att köpa Coca-Cola (en flaska kostade 11 öre, förutsatt att man lämnade tillbaka panten).

I övrigt kändes det som en resa bakåt i tiden. Något som slog mig var hur folket i byn, även den välutbildade prästen, trodde på underverk. Till exempel berättade man för mig om ett berg som flyttat sig på en gudsmans befallning under 1800-talet. Och om Mariauppenbarelser i skyn utanför en kyrka i en grannby. Om sjuka som blivit friska. Och så vidare.

Väl hemma i det rationella Sverige råkade jag efter hemkomsten från Egypten ut för en cykelolycka. Cykeln blev totalt demolerad, klockan på min arm gick sönder. Men själv klarade jag mig utan en skråma. "Vilken tur!" tänkte jag när jag reste mig upp från asfalten efter olyckan. Men sedan tänkte jag ett steg till. Hade jag bott i Egypten hade jag satt ett annat ord på min "tur": änglavakt. Det handlar helt enkelt om val av perspektiv. Hur man väljer att se på saker och ting. Och för den som tränar sig att se det gudomliga i det mänskliga – utan överdrifter, naturligtvis – öppnar sig en helt ny värld, ett helt nytt språk. Är verkligen allt som händer oss i vardagen "tur" och "tillfälligheter"? Eller finns det ett djupare mönster i tillvaron? Jag vill tro det.

Därför väljer jag att kalla det faktum att jag överlevde cykelolyckan för änglavakt. Vilket inte hindrar att jag också hade tur.

Jag har jobbat som präst i Karlstads stift från och till under 20 år. Som

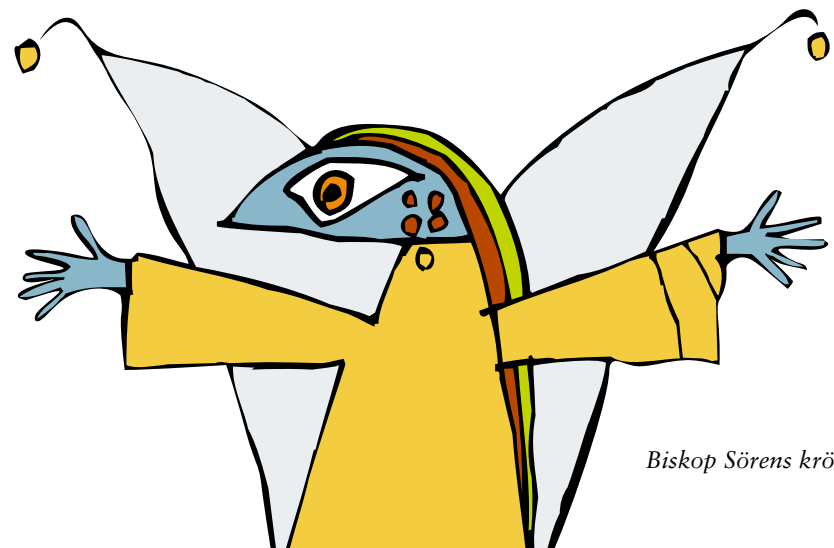
präst har jag begravt, vigd, döpt och konfirmerat församlingsbor i såväl Värmland som i Dalsland. Något som har slagit mig är den öppenhet man ofta möter som präst. Man får verkligen komma in i folks liv, och de berättar gärna om sig själva. Och inte så sällan kommer frågor om tro upp. Tror jag på reinkarnation (återfödelse)? Ofta slås jag av att människor tror på ganska så mycket. Småfolket, tomtrar, UFO:n... och ofta har de ett behov att prata med mig om det. Jag tror ju inte på reinkarnation eller UFO, men jag tror faktiskt på änglar. Så på frågan "Tror du på änglar?", brukar jag svara: Ja, jag gör det. I motsats till mycket annat som folk tror står i Bibeln (men som ofta inte står där!), så står det nämligen ganska mycket om änglar. Vissa av dem får till och med namn, som Gabriel, Rafael och Mikael. Och tron på änglar är gammal.

Låt oss ta år 744 före Kristus som exempel. Platsen är Jerusalems tempel. Personen är Jesaja, som förmodligen är präst i templet. En dag när Jesaja tjänstgör som präst får han en uppenbarelse. Gud talar till honom, och tillsammans med Gud finns dessutom ett antal änglar.

Det som är extra intressant i sammanhanget är att Jesaja beskriver hur änglarna ser ut. De hade "var och en sex vingar: med två skylde de ansiktet, med två skylde de kroppen och med två flög de" (Jesaja 6:2). I Jesajas beskrivning har de således tre par vingar, och påminner nästan om insekter! Tvärtemot den moderna föreställningen, där änglar ofta har ett par ludna vingar, och ser allmänt väna ut.

Men de änglar jag tror på ser vare sig ut på det ena eller andra sättet. Jag ser änglar som Guds budbärare; det grekiska ordet för ängel betyder just "budbärare" eller "sändebud". Men änglar ses också som beskyddare, och i Nya testamentet förekommer tanken att var och en av oss har en egen skyddsängel (Matteus 18:10).

Just en sådan som gjorde att jag överlevde cykelolyckan, tänker jag. Oavsett hur den ängeln nu såg ut. ●

Människa bland människor

Den 28 april 2016 utsågs jag till biskop i Karlstads stift.

Det var en märklig upplevelse, inte minst eftersom jag var ganska så övertygad om att det inte skulle bli så. Direkt efter att jag – något chockad – blivit utsedd slängdes jag in i ett rum med journalister. En av de allra första frågorna var om jag valt något valspråk eller motto så som biskopar nu för tiden brukar göra. Panikslaget insåg jag att jag inte hade nåt, och inte ens hade tänkt tanken.

Bara några få dagar efteråt bar det av till Jerusalem, där jag anordnade en universitetskurs. Och en sen kväll, när jag låg själv på rummet, kom plötsligt mottot till mig: ”Människa bland människor”.

Under åren 130-200 efter Kristus levde en person i Lyon, Frankrike, som hette Ireneus. Han var invandrare – han kom ursprungligen från Syrien – men var ledare, biskop, för en kristen församling som levde under förföljelse. Hur han hamnade i Lyon och Frankrike vet vi inte. Han blev biskop efter det att hans föregångare på posten blivit martyr – dödad för sin tro – och en hel del talar för att Ireneus själv slutade som martyr.

1904 hittade man en bok som Ireneus skrivit, förmodligen runt år 180 efter Kristus. Plötsligt hade man tillgång till en av de allra äldsta beskrivningarna av kristen tro som vi känner till utanför bibeln. I boken skriver Ireneus bland annat om Jesus, om att han är Guds son. Och i just det sammanhanget säger Ireneus om Jesus att han var en ”människa bland människor”. Det är ett intressant påstående.

Vi har nämligen hittat andra mycket tidiga uttalanden om Jesus som också betonar just detta: att Jesus var ”människa bland människor”.

Det mesta tyder på att detta uttryck har rötter rakt ner till den allra första, kristna kyrkan. De ville betona att Jesus var ”människa bland människor”.

Men varför var det så viktigt? Och vad menade de första kristna när de sa att Jesus var människa bland människor?

Jo, på Ireneus tid fanns många som såg ned på det kroppsliga och på skapelsen. Skapelsen var enligt dessa ond, kroppen var ond, tillvaron var ond, och livet handlade om att fly tillvaron. De såg helt enkelt ned på kroppen. Tvärt emot detta ville Ireneus betona att Gud älskade jorden, älskade kroppen, och såg den som god. Så god så att Gud själv blev människa bland människor i Jesus.

För mig är uttrycket centralt utifrån flera aspekter. Dels därför att Gud – Jesus – kom och var en människa bland människor. Men också därför att jag menar att varje människas uppdrag är att leva som en människa bland människor. Även jag själv vill leva som, och vara, en människa bland människor. Ja, kyrkans uppdrag är att vara och verka såsom ”människa bland människor”.

De tider har funnits när den kristna teologin sett ner på det mänskliga, och då det kristna uppdraget har formulerats i termer av att förneka det mänskliga; att man som människa ska sträva efter att vara något annat än just människa – detta har inte varit lyckat, och det har sällan blivit mycket till glädjebudskap.

I en skruvad tid som vår, som håller på att förlora tron på sig själv, behövs en positiv syn på skapelsen. Ireneus återupprättade skapelsetron och hans gärning behöver idag genomföras ännu en gång. Gud älskar kroppen och vill dess hälsa. Och glädjebudskapet är att Gud vill oss väl.

När jag där och då, på presskonferensen, saknade svar på en viktig fråga blev det så tydligt att jag var mänsklig – en människa bland människor. Och det gör inget, för det är precis så Gud vill ha oss.

Han som valde att komma som en människa bland människor. ●

Den förbannade fundamentalismen

» "I helvetet kommer man att hålla tjära på er hud. Sedan kommer man att tända eld på er, och ni kommer att brinna ända ner till benen. Men det slutar inte där, efter det kommer ni som genom ett under att få ny hud av Gud, för att ni skall kunna brinna igen. Och så kommer det att pågå i evinnerlig tid. Ni kommer att lida oändligt!"

Det är 2013, och vi befinner oss i en liten by utanför Jerusalem. En Salafist – det vi i vardagstal skulle kalla för en muslimsk fundamentalist – berättar för oss hur vi kommer att brinna i Helvetet, eftersom vi inte tror som han. Det är riktigt obehagligt. Han säger de mest fruktansvärda saker med en lugn, distanserad och självgod röst. Poängen är att vi ska lida eftersom vi tror fel.

Somliga människor tror att sekularisering eller ateism skulle vara trons eller religionens främsta motståndare. De har fel. Tvärtom: Luther skulle applådera mycket av det som sekulariseringen medfört.

Nej, religionens främsta fiende är inte ateism eller sekularisering. Det är fundamentalismen vi ska vara rädda för.

Begreppet fundamentalism – såsom vi känner det – uppstod ursprungligen i USA, och är ett 1900-talsfenomen. Två förmögna affärsmän finansierade under 1910-1915 utgivningen av tolv små gratishäften som bar namnet *The Fundamentals*. Tre miljoner häften gavs totalt ut, och de sändes till präster, evangelister och söndagsskollärare runt om i USA.

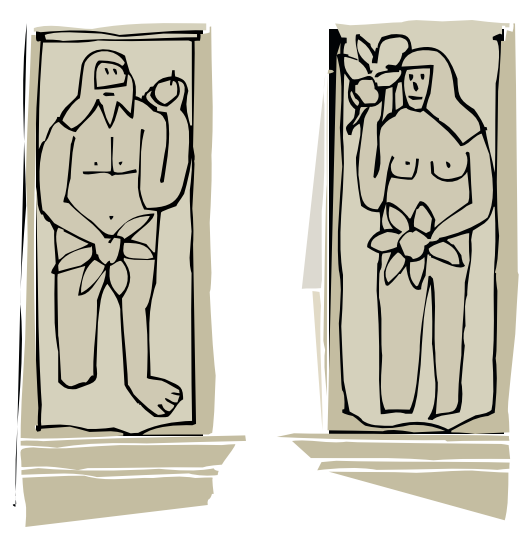
I centrum för rörelsen stod ett antal "fundament" som man var tvungen att tro på för att få kalla sig kristen. Inte minst blev det viktigt att förneka evolutionsteorin. Den stora majoriteten av kristna ställde inte upp på rörelsens påståenden och efterhand kom rörelsen att få öknamnet "fundamentalister". Fundamentalismen kom så småningom att leva en allt mer tynande tillvaro och de flesta kristna såg fundamentalister som hänsynslösa knäppgökar. Det var därför med viss förvåning man kunde notera att rörelsen dök upp igen på 1970-talet, nu med ny spänst och dessutom med en politisk medvetenhet.

Resten är historia. Obehaglig historia. Genom sina tvärsäkra påståenden och sin hänsynslösa och kompromisslösa attityd är fundamentalismen en hydra som äter upp religionen inifrån, och fördärvar dess väsen. Fundamentalister finns nu inte bara i kristna sammanhang, utan i judiska, muslimska, buddistiska, ja, i alla sammanhang där religion finns. Och inte bara religion, vissa ateister har obehagligt mycket gemensamt i attityd och ton med fundamentalisterna, så har även vissa extrema politiska rörelser.

I fundamentalismens hjärta ligger önskan efter enkla svar på komplexa frågor. En del har fått för sig att fundamentalister skulle vara merhängivna sin religion än andra. Det är inte min erfarenhet. Tvärtom har det ju visat sig att många av de muslimska fundamentalister som utfört terrordåd ofta har en ganska grund kunskap om Islam, och av sin omgivning ofta ansetts som inte speciellt fromma. Samma erfarenhet har jag efter mötet med kristna fundamentalister, de är i normalfallet helt ointresserade av att få fördjupad bibelkunskap och har ofta ganska så grunda kunskaper om kristen tro. De vill ha rätt, till varje pris, och de är i normalfallet arga på något. Men att få fördjupad kunskap om bibeln eller kristen tro, nä, det är de ytterst sällan intresserade av.

Möjligtvis är just ilskan en gemensam faktor för alla världens fundamentalister, oavsett om de är kristna, muslimer eller ateister. De är rejält förbannade.

Precis som den arge Salafisten vi mötte i byn utanför Jerusalem. ●

Vad säger Bibeln om homosexualitet?

› När frågan om homosexualitet var som mest laddad för ett antal år sedan kunde man ibland få intrycket att Bibeln bokstavigt talat kryllade av bibelord som handlade om homosexualitet. Att det stod om homosexualitet på var och varannan sida i Bibeln.

Men det gör det inte.

Faktum är att det står väldigt lite om homosexualitet i Bibelns 77 böcker. Men en del människor *vill* hemska gärna att det ska finnas en massa texter i Bibeln som fördömer homosexualitet. Bibelforskaren Jesper Svartvik har i det gedigna och välskrivna forskningsverket *Bibeltolkningens bakgator: Synen på judar, slavar och homosexuella i historia och nutid* (Verbum 2006) dammsugit Bibeln från pärm till pärm för att leta reda på texter om homosexualitet. Resultatet? Han hittade till slut en handfull texter som *möjligen* handlade om homosexualitet. Vi ska då påminna oss att Bibeln är en bok som i svensk översättning består av närmare 2 000 sidor, nedskrivna under en period av 1 200 år.

Två av dessa texter finns i Tredje Moseboken, en bok i Bibeln som extremt få läser och som sällan brukar citeras annars, för övrigt. Och där står bland annat att ”Du får inte ligga med en man som man ligger med en kvinna” (3 Mos 18:22). Problemet är bara att det finns betydligt fler

verser som handlar om förbud kring att äta blodmat (läs: blodpudding), äta räkor eller att äta skinksmörgås, om vi nu ska roa oss med att läsa och citera ur just Tredje Moseboken. För att inte tala om alla de texter som handlar om att älska sin nästa som sig själv eller om att bry sig om främlingen som finns mitt ibland oss, som finns Bibeln igenom. Men jag har noterat att de som citerar ur Tredje Moseboken när det gäller homosexuella, ofta inte har några problem med att äta blodpudding, räkor eller skinka. Trots att det ses som grova försyndelser i Tredje Moseboken. Varför är Tredje Moseboken 18:22 så mycket viktigare än 11:9-12, som handlar om vederstyggligheten i att äta skaldjur? Lärdom: de texter vi ser och plockar ut säger ofta mer om oss själva än om Bibeln. Och med en tillkomsthistoria på 1 200 år, 77 olika böcker och 2 000 sidor att välja på, så kommer den som söker att finna.

Jag växte upp i en värmländsk bruksort på 1970-talet. På den tiden ”fanns” inte homosexualitet i vår föreställningsvärld. Däremot fanns det personer som man såg inte mådde bra, men man förstod inte varför. Till exempel en kille som var något år äldre än mig, och som kunde få vilken tjej han ville. Ändå mådde han pyton. Plötsligt flyttade han till Stockholm, och bytte namn. Blev som en annan människa. När jag träffade honom några år senare var det som om någon hade lyft av en stor tyngd från hans axlar. Jag fattade först ingenting. Jag stötte efterhand på flera personer, med likartat beteende, och till slut förstod jag. Även de flyttade till storstan. Bruksorten blev för liten och instängd, kanske är den det än idag. Hoppas inte.

En del debattörer vill få oss att tro att det är enkelt att avläsa vad Bibeln och traditionen säger i den här frågan. De använder sig gärna av termer som ”klassiskt kristen tro” eller ”en traditionell kristen bibelsyn”. För att säga som det är: det är mycket luddiga begrepp, som man kan motivera det mesta med.

Själv tycker jag att det är ganska svårt att avläsa vad Bibeln säger om homosexualitet. Och jag läser ändå Bibeln dagligen, och i normalfallet på hebreiska och grekiska som är de grundspråk som Bibeln är skriven på. Det finns ett fåtal ställen, och kring dessa få ställen finns det olika tolkningar.

Men en sak är säker: budet att älska sin medmänniska är tydligt, och återfinns Bibeln igenom. ●

Boktips: Jesper Svartvik, *Bibeltolkningens bakgator: Synen på judar, slavar och homosexuella i historia och nutid* (Verbum, 2006), s 275-350.

Alla människors lika värde – gäller det fortfarande?

» ”Gud skapade människan till sin avbild, till Guds avbild skapade han henne” (1 Mos 1:27).

Redan i Bibelns första bok och i dess första kapitel står en av mänsklighetens mest revolutionära tankar nedpräntade.

Vid första anblick kan det vara svårt att förstå det uppseendeväckande i denna lilla vers, men det är härifrån vi har fått tanken om alla människors lika värde. Eftersom alla människor är Guds avbild, har varje människa ett grundvärde. Det var just denna bibelvers som låg bakom Thomas Jeffersons berömda ord i den amerikanska konstitutionen från 1776: ”Alla människor är skapade lika”.

Dessa ord kan vara värda att uppmärksamma på nytt i en kultur som vår, som börjat förlora det moraliska och etiska kapital som kommer ur vår kultur. Den judekristna tanken om alla människors lika värde är nämligen ingen självklarhet. För genom årtusendena ekar samma fråga som Kain ställde: ”Varför ska jag ta hand om min bror?” Varför ska vi bry oss om andra?

Detta har blivit extra tydligt nu när vi fått en ny amerikansk president vid rodret. Som författaren David Brooks konstaterat har något radikalt nytt skett i och med Trump. För första gången på mycket länge – kanske rent av första gången någonsin? – har vi fått en amerikansk president som inte tar sin utgångspunkt i den kristna, protestantiska traditionen och dess värderingar.

Som Brooks konstaterar har de flesta amerikanska reformrörelser – kampen mot slaveriet, medborgarrörelsen och kvinnorörelsen – haft sina rötter i protestantiska samfund. Barack Obama var den senaste

goda representanten för dessa värderingar, vilket till exempel blev tydligt i det samtal som han hade 2015 med författaren Marilynne Robinson. Typiskt nog kommer just människan som Guds avbild upp i detta samtal.

Obama beskriver hur kristna ideal som ödmjukhet, lyhördhet och hårt arbete inspirerat honom. Men de kommer också in på svårigheten att leva upp till Jesu ord om att ”älska din nästa som dig själv”. Obama vädrar en oro över hur dessa ideal idag alltmer tenderar att ersättas av en kultur med skrävel, skryt och kändisskap till varje pris. Han avslöjar dessutom att en av hans favoritkaraktärer är John Ames, som återfinns i Robinsons trilogi om den fiktiva orten Gilead. Robinsons böcker om Gilead (Gilead, Hemma och Lila, samtliga översatta till svenska) tillhör något av det bästa jag läst på senare tid.

Det var nog inte heller någon tillfällighet att Obamas första utlandsresa efter tiden som president gick till de tyska kyrkodagarna, där han hade ett samtal med Angela Merkel om medmänsklighet och tolerans som kristna ideal.

Allt detta är dock fåniga och svaga ideal som Donald Trump skratrar åt. Han är en man som utan att blygas älskar pengar, objektifierar kvinnor och uppenbarligen struntar i fånigheter som människovärde och demokrati. Tanken att alla människor skulle vara skapade till Guds avbild känns fjärran från Trumps värld.

Vi står således inför ett val. Antingen förbereder vi oss för den nya typ av ideal som kommer i Trumps kölvatten, och den nya värld som blir dess oundvikliga konsekvens. Eller också återknyter vi till de judekristna värderingar som byggde och som alltjämt bygger vårt samhälle. Det är värderingar som handlar om alla människors lika värde; om varje människa som Guds avbild. Om ärlighet, ödmjukhet och hårt arbete. Om att älska sin nästa som sig själv, även när det är svårt.

Än är det inte försent. ●

Livet efter döden:

Ett samtal om skrot och molybden

› Alla som någon gång besökt Björneborg vet att där finns en stor damm. I april 2015 var jag ute och gick med pappa runt dammen. Vi samtalade som vanligt om ditt och datt, hur det gick för Järnverket och världsmarknadspriset på skrot och molybden (som är avgörande för den typ av specialstål som man gör på Björneborgs Järnverk). Jag visste inte då att det skulle bli sista gången vi sågs.

Någon vecka senare är jag i Jerusalem och arrangerar en kurs. Min fru ringer på kvällen och berättar att pappa dött i en hjärtattack. Det kom som en blixtnedslag från en klar himmel. Han hade varit pigg och alert som vanligt när vi sågs. Det var en av de längsta nätterna i mitt liv, ensam i en sunkig lägenhet i Jerusalem.

Strax efter att jag kom hem till Sverige såg jag en svensk deckare på tv. Huvudpersonen fick frågan: "Vad tror du händer efter döden?" och svarade: "Det blir svart. Gardinen dras ned".

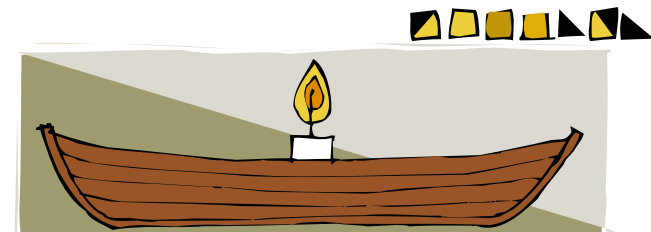
Så tror inte jag. Som kristen tror jag på en uppståndelse från de döda. Det var en viktig poäng i kristendomen redan från början, och hittade därför in i de kristna trosbekännelserna i formuleringar som "[vi tror på] de dödas uppståndelse och ett evigt liv". Som de judar som de första kristna var betonade de dessutom den kroppsliga uppståndelsen. Man tänkte sig alltså inte bara att personligheten skulle uppstå, utan även kroppen. Paulus, en av den tidiga kyrkans första ledare, säger till och med att om vi inte tror på uppståndelsen så är vår tro meningslös. Ja: "Gäller vårt hopp till Kristus bara detta livet, då är vi de mest ömkansvärda av människor" (Första Korinthierbrevet 15:19).

Men hur ska vi då förstå himlen? Faktum är att många judiska och kristna tänkare menat att man ska avhålla sig från spekulationer kring vad som sker efter döden, och de har istället betonat att man ska fokusera på livet här och nu. Himmelriket är – också – något vi kan skapa här på jorden, och inte något som vi svärmar efter i livet efter döden.

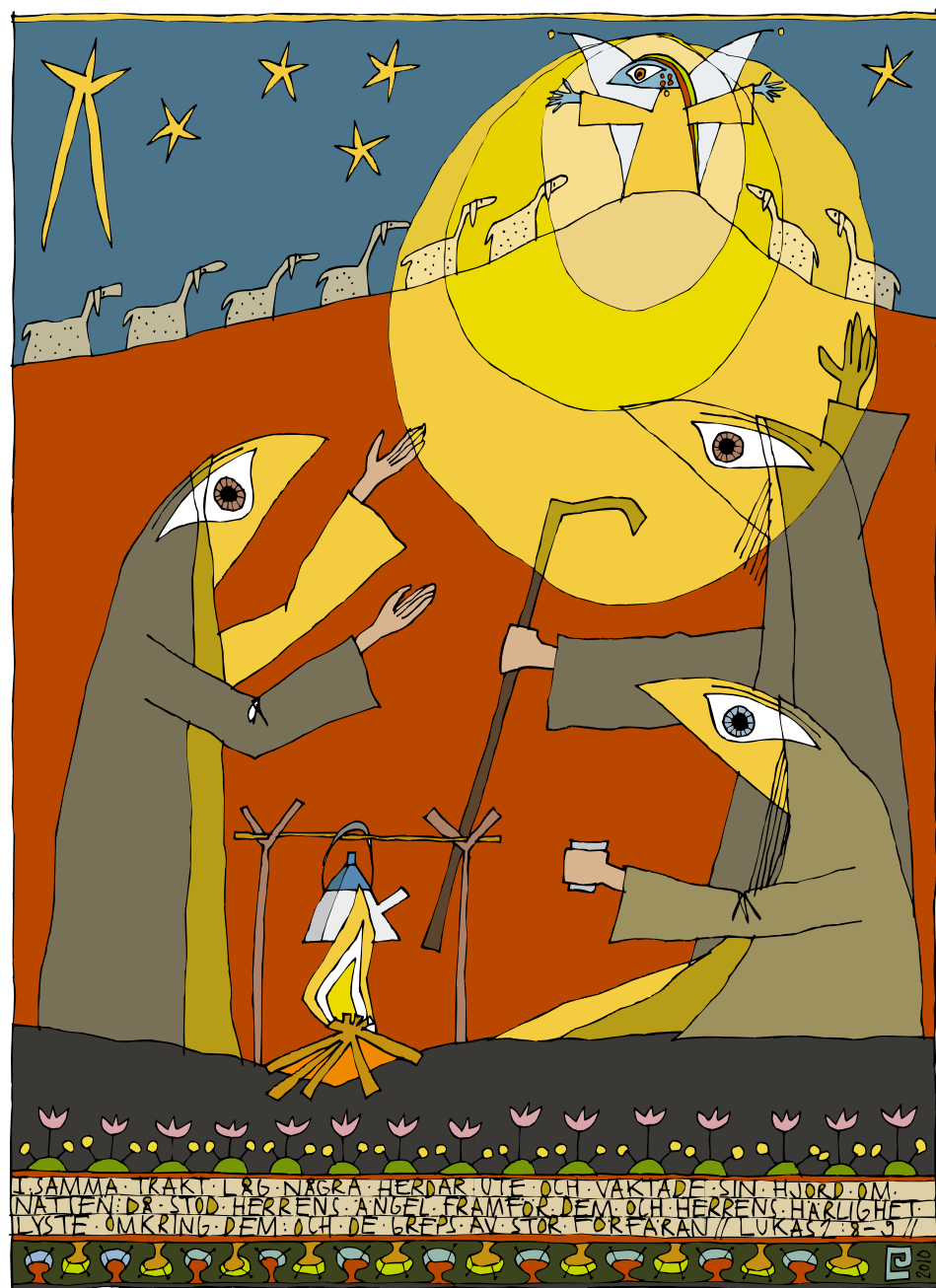
Sett ur det perspektivet är såväl himmel som helvete något vi kan förstå genom att betrakta de himlar – och de helveten – vi skapar här på jorden. Himmelriket är enligt detta perspektiv något som startar nu, och det är vår uppgift som människor att göra vad vi kan för att det ska uppstå redan här i tiden.

Under vissa perioder har drömmen om himmelriket dock blivit så stark att den gjort att människor flytt ett ansvarstagande här och nu för att istället svärma över det kommande. Då hamnar man lätt vilse. Selma Lagerlöfs roman Jerusalem är en bra beskrivning av en sådan religiositet. Knutbyförsamlingen är ett liknande, nutida, exempel. Alltför mycket spekulation och svärmande kring himmelriket kan på så sätt leda oss vilse och göra oss förvirrade. Strävan efter himmelriket kan när det är som värst leda rakt åt helvete.

Därför skulle jag säga att livet efter döden börjar idag. Men det hindrar inte att jag även tror på en himmel efter döden. Det blir inte svart. Tvärtom, gardinen dras upp och ljuset kommer in. Och en dag kommer jag att träffa pappa igen. Och vi kommer – hoppas jag – fortsätta att prata om världsmarknadspriset på skrot och molybden. ●

Till människor som du och jag

► Bilden är välkänd så här års: Maria och Josef i stallet, barnet i krubban, runt omkring dem ett antal djur och några herdar, samt tre vise män. Och över det hela en stor stjärna i skyn. Få känner dock till att bilden ljuger. För de tre vise männen, stjärnan och herdarna finns inte med i samma berättelse. Och var de vise männen verkligen tre?

Det finns fyra evangelier, men bara två av dem har med berättelsen om Jesu födelse; Matteus och Lukas. Hos båda föds Jesus i Bethlehem av jungfru Maria, trolovad med en man som heter Josef. Men där slutar likheterna – det som utmärker de två julberättelserna är nämligen att de är så olika till sin karaktär. Matteus skriver om de vise männen, om stjärnan över stallet, om flykten till Egypten... detaljer som inte alls nämns hos Lukas. Lukas skriver istället om krubban, om herdarna, om änglarna i skyn som sjunger ”Åra i höjden åt Gud”.

Det som vi tror är julberättelsen är i själva verket en sammanfogning och harmonisering av dessa två ganska så olika berättelser. På så sätt hamnar herdarna och de tre vise männen ofta i samma julkrubba, trots att de inte är med i samma berättelse. Och julkrubban, förresten, den finns bara hos Lukas, hos Matteus föds Jesus i ett hus (Matteus 2:11).

För mig är det intressanta med Lukas och Matteus berättelser dock inte de många skillnaderna i detaljer, utan likheterna i det budskap som de båda sänder till sin samtid. Så berättas i ena fallet, Matteus, om en samling hedningar, dessutom magiker (de tre ”vise männen” är bara en from omskrivning för grekiskans ord *magoi*, det vill säga magiker) som genom astrologi (som var förbjudet att syssla med i den judiska religion in i vilken Jesus föds) kommer fram till att något är i görningen.

Traditionen gjorde de vise männen till tre, men det står inte i texten. Under tolkningshistoriens gång har de varit såväl två som fyra som tolv till antalet. Men eftersom det står om tre gåvor blev de vise männen just tre.

I Matteus börjar dessutom Jesus sitt jordiska liv som flykting i Egypten; de egyptiska myndigheterna hade dock inte någon lag som förbjöd anhöriginvandring, så den heliga familjen fick åtminstone vara intakt. Till detta kommer i det andra fallet, Lukas, berättelsen om herdarna, som blir de första att höra budskapet om att världens frälsare fötts.

Herdarna var som yrkesgrupp enkla människor helt utan religiös status, många såg dem som tjuvar och patrisk, som ett resandefolk. Alla "visste" att herdarna lät sina får beta på andras ägor.

För samtiden väckte julevangelierna uppenbara frågor: Varför är det inte den styrande eliten i landet, kungen och överstepräster, som änglarna uppenbarar sig för? Och varför föds världens räddare i ett stall – visst borde han väl födas i ett palats? Och definitivt inte som en flykting.

Här ligger ett av julevangeliernas huvudbudskap: glädjebudskapet är till för vanliga människor som inte tror sig om att vara något speciellt. Ja, de som tror sig vara något speciellt får såklart vara med de också, men det är ändå primärt till vanliga människor budskapet riktas. Evangeliet kommer underifrån, och Jesus kommer som en människa bland människor. Född i en skitig krubba, omgiven av sin tids patrisk och hedningar, snart på väg för att bli en flykting.

Både Matteus och Lukas berättelse utmanar oss och skakar om oss: Gud söker och kommer till alla människor, även – ja, kanske framförallt till patrisk och magiker, han söker människor av kött och blod. De två julberättelserna är målade med enkla och grova penseldrag, för att till sin tid – och till vår tid – tydligt framföra julens glädjebudskap: Guds son kom och vände sig till vanliga människor av kött och blod. Till vanligt hederligt folk, till vanligt ohederligt folk, kort sagt till människor som du och jag. ●

En gammal god tradition är att läsa juleangeliet på julafton. Oftast brukar det vara just Lukas version som man läser. De två julevangelierna återfinns i Matteus kapitel 2 och i Lukas kapitel 2 vers 1–21.

”Ta din man i örat!” ”Kristendomen är en lök.”
”Kan man vara rasist och kristen?”

Läs frågor och svar med biskop Sören Dalevi.

KRISTEN TRO för NYFIKNA

Kristendomen är en lök

Sören, vad är egentligen det mest centrala i kristendomen?

Var det att Jesus dog och uppstod på tredje dagen? Varför måste han i så fall göra det?

/Kristina

» Frågan kring vad som är det centrala i kristendomen är trixigare att svara på än vad man i förstone kan tro. Det finns nämligen ingen annan världsreligion som är så fokuserad vid trosbekännelser och dogmer än vad kristendomen är.

Det gör det så mycket svårare att svara på vad kärnan i kristendomen är – just eftersom det finns så många olika trosbekännelser och så många olika dogmer. Ibland brukar man säga att kristendomen är som en lök – den har ingen egentlig kärna, utan snarare flera lager, och ju fler lager man tvingas ta bort, desto mer gråter man...

Men visst är det centralt att Jesus dog och uppstod på tredje dagen, som du skriver. Det ser man inte minst på hur stor del av evangelierna och breven i Nya testamentet som kretsar kring just detta. Kristendomen är en personkult, med Jesus i centrum. De första kristna kallade sig för Vägen, och namnet "kristendomen" var ursprungligen en nedvärderande benämning på de Jesustroende. Men det var ju en bra nedvärderande benämning, som visade vad rörelsen handlade om, eftersom Jesus ju var och är så central i kristendomen.

MEN VARFÖR VAR JESUS TVUNGEN ATT DÖ, varför är det så centralt i evangelierna? För att förstå det måste man förstå vad som var centralt i judendomen på Jesu tid; kristendomen uppstod ju ursprungligen som en rörelse inom judendomen.

Så är till exempel påsken ursprungligen en judisk högtid, som firas till äminnelse av befrielsen från slaveriet i Egypten. Påsken är en så central händelse i såväl judendom som kristendom, att de båda religionerna

stundtals har kallats för "påskreligioner"; ingen annan högtid har sådant utrymme vare sig i Gamla eller Nya testamentet.

Den kristna påsken kretsar som bekant kring händelserna om Jesu död och uppståndelse, som ju utspelar sig under en judisk påsk. Den kristna nattvarden instiftas sålunda inom ramen för den judiska högtiden; det bröd som bryts och den bägare som dricks är ursprungligen en del av en judisk påskmåltid.

Flera judiska symboler och tankefigurer tas på så sätt direkt eller indirekt över av de kristna. Så liknas till exempel Jesus vid flera tillfällen vid ett påskalamm i Nya testamentet, en symbol som direkt är hämtad från det påskalamm som enligt Andra Moseboken offrades för att dödsängeln skulle "gå förbi" de judiska husen. "Gå förbi" på hebreiska är pesach, som i sin tur ligger till grund för det svenska ordet "påsk".

DET PÅSKALAMM SOM RÄDDADE JUDARNA från döden, kom på ett symboliskt plan att överföras på Jesus, som blev det påskalamm som räddade de kristna från döden. Och det är tankefiguren kring att Jesus dör och uppstår på påsk – genom hans död får vi nytt liv.

Livet vann, dess namn är Jesus. Dödens makt är för evigt bruten. Det var – och det är – de kristnas hemlighet. ●

Bokstavstolkning

=

missförstånd

Kan man vara kristen utan att tro på skapelseberättelsen?

/Bea

» Du är inte helt ensam om att ställa denna fråga, Bea! Redan på tvåhundralet efter Kristus skrev Origenes, en av de allra första kristna teologerna, följande text om skapelseberättelsen:

”Vilken människa med förstånd kan tro att första, andra och tredje dagen, kvällen och morgonen, fanns utan sol måne och stjärnor? Och att första dagen var som den var utan stjärnor och himmel? Och vem är så galen att han tror att Gud såsom en lantbrukare anlade ett paradiset i Eden i öster... Nej, om det sägs om Gud att han på kvällen gick omkring i paradiset, och om Adam att han gömde sig under ett träd, så tror jag inte att någon tvivlar på att allt detta på ett bildligt sätt antyder vissa mysterier”.

Att tolka skapelseberättelsen bokstavligt kunde alltså redan under antiken ses som något märkligt.

Din fråga kan därför, med Origenes kommentar i bakhuvudet, formuleras om: ”Kan man vara kristen om man tror bokstavligt på skapelseberättelsen?”. Och jag skulle på denna fråga svara att, nja, det kanske man kan, men man missar ju hela poängen med berättelsen. För skapelseberättelsen är inte skriven, och inte tänkt, att tolkas bokstavligt. Den önskar inte berätta hur det gick till – den önskar berätta vem som gjorde det (Gud), och den söker framförallt kommunicera en teologi. Den vill ”på ett bildligt sätt antyda vissa mysterier” för att tala med Origenes.

Läser du texten noga kommer du till exempel att lägga märke till ett antal sjutal i skapelseberättelsen. Och sju är det heliga talet, något som symboliserade perfektion. Därför skapar Gud världen på sju dagar, och därför står orden ”och Gud såg att det var gott” sju gånger i texten (fast inte sjunde gången, då står det, för att markera poängen extra tydligt, ”Och Gud såg att det var mycket gott”).

SKAPELSEN ÄR SÅLEDES GOD, ja mycket god, skapad av en god Gud. Detta bröt med många andra skapelseberättelser från den här tiden där skapelsen var ett resultat av en blodig kamp.

En annan markering som vi i dag lätt missar är att Gud skapar människan ”till sin avbild”. Varje människa har således spår av Gud i sig. Detta var en radikal och ny tanke, som faktiskt ligger bakom tanken om alla människors lika värde – något som historiskt sett inte är någon självklarhet. När den amerikanska självständighetsdeklarationen skrevs av Thomas Jefferson år 1776, betonades det att ”alla människor är skapade lika”, och det är faktiskt direkt kopplat till skapelseberättelsen.

SÅ, JA, MAN KAN VARA KRISTEN utan att ”tro” på skapelseberättelsen, och judar och kristna har gjort så under årtusenden. Att tolka texten bokstavligt är i detta fall att missförstå den – den vill visa på en verklighet bortom texten. Det var Origenes poäng. Det var Jeffersons poäng. Och det är även min poäng. ●

Ta din man i örat!

Min man och jag är lite oense. Jag vill gärna läsa Bibelns berättelser för våra barn, men han tycker det är bättre att de själva senare i livet väljer om de vill eller inte vill läsa dem. Vad har du för kommentar?
Ewa

» Jag tycker du ska ta din man i örat!

För Bibeln är inte en bok man läser för barn primärt av religiösa anledningar, utan av kulturella anledningar. Det finns nämligen ingen bok vars berättelser det är viktigare att känna till för att på djupet kunna förstå konst, litteratur, film eller andra kulturuttryck i en västerländsk kontext.

Att inte få med sig Bibelns berättelser ut i livet är att gå ut i livet obildad. Varannan tavla av Rembrandt blir omöjlig att förstå, de många bibliska allusioner som finns hos författare som Torgny Lindgren, John Steinbeck eller Kerstin Ekman likaså, vi ska inte tala om filmen eller musiken. Bibelns berättelser är helt enkelt ett livstolkande språk, som behövs för att förstå det samhälle och den kultur vi lever i. Detta gäller oavsett om man är ateist eller religiös.

Detta var också skälet till att bibelberättelserna under många år var så viktiga i den svenska skolundervisningen. Bibelberättelserna är även i dag viktiga i skolan, men inte alls på samma sätt som det varit tidigare. Det medför att det i större utsträckning blir hemmets ansvar att föra vidare det kulturarv som bibelberättelserna de facto är. Därför tycker jag att man som förälder ska läsa bibelns berättelser för sina barn.

EFTERSOM BIBELTEXTEN I SIG kan vara svår att förstå för barn, finns det olika sorters barnbiblar att tillgå. För lite äldre barn finns till exempel Ylva Eggehorns *En vän från himlen*, för lite yngre (till exempel den som själv just lärt sig läsa) finns läsa-lätt-bibeln *De yngstas bibel*. För tonåringar finns till exempel serieromanen *Stora seriebibeln* av Jeff Anderson och Mike Maddox. Och det finns en drös andra.

Gå till din lokala församling, och be dem om tips. Ofta delar de dessutom ut barnbiblar gratis.

Men bibelberättelserna är inte bara viktiga för att förstå kulturarvet. Bibelberättelserna är också viktiga existentiella speglar för barn, i vilket barnet kan spegla sina egna upplevelser av livet.

Vem har inte, likt Kain, känt sig förfördelad gentemot ett syskon? Vem kan inte, likt Hagar, känna igen sig i att inte få vara med? Och hur många barn känner sig inte, likt Isak, offerade på karriärens altare? Bibelberättelserna erbjuder på så sätt ett livstydande språk, berättelser som handlar om livet. För är det inte det som utmärker bra berättelser, att de på något sätt handlar även om mig?

MIN POÄNG ÄR SÅLEDES att det finns så många fler skäl att läsa Bibeln än strikt religiösa. Vilket inte hindrar att man kan läsa Bibeln också av religiösa skäl.

Så – efter att du tagit din man i örat, tycker jag du ska gå och läsa en bibel för ditt barn. ●

Kan man vara rasist och kristen?

Kan man säga att det finns grund och stöd i Bibeln för att bekämpa rasism och främlingsfientlighet? I Bibeln finns några texter som enligt min uppfattning visar att vi inte kan kalla oss kristna och samtidigt vara främlingsfientliga.

Mvh, Gunnar

› Låt oss börja med basic: Bibeln består av 77 böcker nedskrivna under mer än tusen år. "Bibel" är det ord som ligger till grund för svenska ordet "bibliotek". Gå in på ett bibliotek, välj ut en hylla med 77 böcker bredvid varandra, och du kommer att finna ganska så olika böcker på den hyllan.

På samma sätt ryms i Bibeln de mest olika typer av texter och genrer. Och i det bibliotek som Bibeln är ryms, precis som du är inne på, ganska många texter i ganska så många böcker om att ta vara på främlingen i landet, att ta hand om de svaga, att bry sig om andra, att ta hand om änkan och så vidare. Texter som jag skulle vilja säga är grundläggande för vad det är att vara kristen, och som under stora delar av kyrkans historia också varit det. De är så pass många och så frekvent förekommande att man kan kalla dem konstituerande.

SAMTIDIGT MÅSTE VI VARA ÄRLIGA. Det finns i detta bibliotek, som till sina äldsta nedskrivna delar är över 3 200 år gamla, också andra texter. Texter om att inte beblanda sig med "Den Andre". Texter som ser ner på "Den Andre". I vissa enstaka fall även texter om etnisk rensning. Och dessa texter har under vissa historiska perioder använts för att legitimera övervåld mot och förtryck av andra.

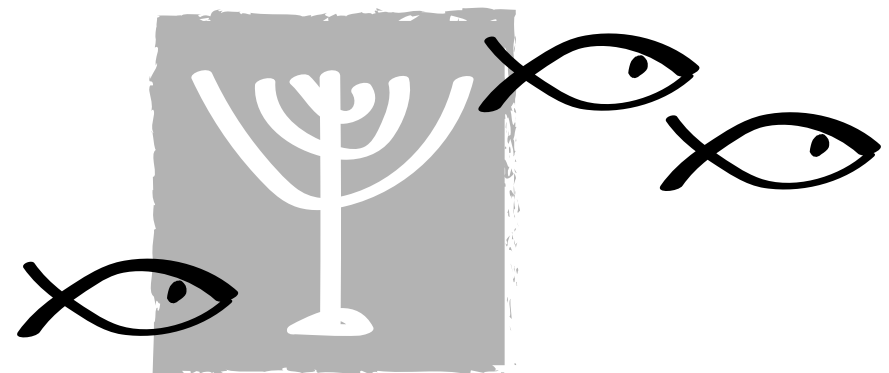
Så legitimerades till exempel slaveriet i Amerika med bibelord. Samtidigt som slaveriets motståndare i Amerika legitimerade sitt motstånd mot slaveriet med bibelord. Det handlar med andra ord om vilka bibelord man väljer att tolka och hur man tolkar.

Ett annat sådant tråkigt kapitel i kyrkans historia är hur Bibeln använts för att förfölja judar. Enstaka bibelord klipptes ut ur sitt sammanhang och användes sedan för att motivera förföljelse av judar – trots att Bibeln på mängder av ställen säger att judarna är Guds folk. Men genom att blunda för alla dessa bibelställen, och istället lyfta fram några enstaka exempel på motsatsen, kunde man legitimera pogromer och judehat.

Ett annat nutida exempel rör frågan om kvinnliga präster. Genom att ta några få bibelord av Paulus och rycka dem ur sitt historiska sammanhang, fick man "Bibeln" att "vara emot" kvinnliga präster. Att samme Paulus vid upprepade tillfällen sade saker som tydligt tydde på motsatsen valde man att bortse ifrån.

Det är därför det är så viktigt att reflektera kring vilka texter som lyfts fram och vilka texter som väljs bort, samt hur man sedan tolkar dessa texter. Vad säger den tolkning jag gör av Bibeln eller ett enstaka bibelställe om mig själv, och vilka konsekvenser får min bibeltolkning för andra? Det handlar om att ta ansvar för sin bibeltolkning.

MEN FÖR ATT SVARA PÅ DIN FRÅGA: Jo, jag tycker liksom du att man inte kan vara främlingsfientlig och kristen. Allt vad vi vill att andra ska göra mot oss ska vi också göra mot dem. ●

Jo, Gud är med oss – ÄVEN NÄR ALLT ÄR JOBBIGT

Jag skulle vilja att du Sören redovisade din syn på teodicéproblemet, det vill säga möjligheten att tro på en allgod och allsmäktig Gud när så mycket talar emot detta.

Med vänlig hälsning, H L

» Teodicéproblemet betyder att Gud (på grekiska Theos) förklaras rättfärdig (på grekiska dikaios). Själva ordet teodicé antyder alltså att Gud anklagas för någon sorts brott, och därför behöver försvaras och förklaras rättfärdig. Och detta är teodicéproblemet i ett nötskal: om Gud har all makt, och om Gud är god, varför sker då så mycket ondska, och varför tillåter Gud att det sker? Hur förhålla sig till att livet gör oss illa?

Tyvärr är detta ett problem som är relativt lätt att uttrycka i ord, men som är betydligt svårare att ge ett bra svar på. Faktum är att just tystnad har varit ett av de vanligaste förhållningssätten till teodicé. Denna hållning menar att det inte går att förstå detta problem med mänskligt språk.

Den judiske författaren och nobelpristagaren Elie Wiesel (som överlevde Auschwitz) uttrycker denna hållning väl: "Tystnad är inte alltid frånvaro av ord; tystnad är även närvaro bortom ordet. Allt beror på tystnadens kvalitet, på dess täthet."

Guds svar på lidandets varför är enligt denna hållning därför inte att söka i ord eller logiska förklaringar, utan snarare i att det inte går att förstå. Gud har inte lovat att livet ska vara enkelt, men han har lovat att vara med oss, som en "närvaro bortom ordet". Gud är större, och vi människor kan inte förstå helheten.

Men den vanligaste hållningen brukar vara att försöka försvara Gud. Man brukar då ta till olika typer av metaforer. Jag läste för länge sedan en religionsfilosofisk kurs i Uppsala som hette just Lidandets mening. Där hävdade en av filosoferna vi läste att "En försöksapa i en bur förstår inte att de hemiska tester han utsätts för fyller en högre funktion".

Problemet var bara att i samma kurs gick en man som led av svår panikångest, och som blev ypperligt provocerad av denna religionsfilosofiska spetsfundighet. Och det är just detta som (ofta) blir problemet med de många olika försöken att "försvara" Gud: den enskilda människan lider existentiellt, och intellektuella svar på lidandet blir lätt kränkande. Det var nog detta som fick Balzac att utropa: "Om ni finner någon som har löst lidandets problem, sänd honom till mig så skall jag strypa honom".

ETT ANNAT VANLIGT SÄTT att svara på teodicéproblemet brukar vara att skylla på människans fria vilja (och visst är den fria viljan ansvarig för mycket; men tyvärr inte allt), eller att vi människor inte ser helheten och det som till synes ser illa ut i det stora perspektivet inte är det (som försöksapan i buren).

Jag har själv svårt för dessa, ofta krampaktiga intellektuella försvar för Gud, och bottenar själv i en hållning närmare Elie Wiesels: Gud har inte lovat oss att livet ska vara enkelt, men han har lovat att alltid vara med oss. Även när livet känns för djävligt. Kanske speciellt just då.

EN SAK ÄR SÄKER; ingen människa lever ett så enkelt liv att hon inte ser problemen med att leva. Livet är orättvist. Sjukdomar, olyckor och hemskheter drabbar orättvist.

Det är ingen tillfällighet att den vanligaste genren i Psaltaren i Bibeln är just klagopsalmen: "Varför, Herre, står du långt borta och håller dig dold i tider av nöd?" (Ps 10:1). De orden skrevs ned för 2 500 år sedan. De hade lika gärna kunnat vara skrivna i dag. ●

Tonårstjejen som blev världskändis – vem var hon?

För mig är Jesus mamma Maria en orädd och aktiv person, en kvinna som förkroppsligar mänsklig omsorg. Inom den katolska kyrkan har hon ju stor plats men i våra kyrkor märks hon knappt. Vad kan du berätta om henne, vem var hon?

Hälsningar Åsa

» Från början verkar berättelsen om Maria ha varit okänd. I de allra äldsta skikten av Nya testamentet, Paulus brev, nämns hon till exempel inte alls. Hos Markusevangeliet, det äldsta av evangelierna, omnämns hon i förbifarten, men det är inte mer än så. Det är således i de senare skikten av Nya testamentet, hos evangelisterna Matteus, Lukas och Johannes som Maria förekommer, och speciellt är det i födsloberättelserna hos Matteus och Lukas som hon har en viktig roll.

Och visst är det, som du skriver, något speciellt med Maria. Hon förkroppsligar på många sätt Guds agerande. I Gamla testamentet

framstår Guds val av personer ofta som obegripliga. Gud väljer hellre det svaga före det starka, hellre det oväntade än det väntade. Så när Guds son kommer till världen sker det inte genom en ståtlig drottning i ett förnämnt kungapalats, utan genom en vanlig judisk tonåring (man trolovades i 13-årsåldern, och Maria har just blivit trolovad med Josef när hon blir gravid).

GUD VÄLJER OBEGRIPLIGT och genomför det omöjliga, och det blir möjligt genom att personer som Maria vågar säga ja. Och får vi tro Lukas föder hon dessutom i ett enkelt stall, en rejäl motsats till kungapalatsset. Det är som om Gud vill säga något.

Maria framställs som den exemplariskt troende, som lyder och fogar sig i vad Gud säger till henne, ja, hon är närmast ett ideal för de kristna att ta efter. Din fråga gäller dock vem hon var. Och ska vi vara riktigt ärliga, kan vi inte säga något säkert om det (på samma sätt som det är svårt att säga något riktigt säkert om någon av personerna i evangelierna). Men man kan ju göra ett försök, och det försöket får göras utifrån den information som evangelisterna ger oss.

För det första: hon bor i Nasaret, i norra Israel, tillsammans med sin man Josef. Det var en perifer del av Israel, som i sig var en perifer del av det romerska imperiet. Lite som att vara född i Nössemark. Kan det komma något bra därifrån undrar man nog om man sitter i Bryssel? Bonnläpp, med andra ord. Josef förekommer dock bara i födsloberättelserna, sedan är han märkligt nog borta. Blir Maria änka? Troligen. För det andra: Lukas skildrar att Maria och Josef offrar två duvor i Jerusalems tempel när Jesus har fötts. Av det lär vi oss två saker: de är fromma människor (annars hade de inte rest ända till Jerusalem för att göra detta) och de är relativt fattiga (annars hade de offrat något mer än två duvor när de nu gjort denna långa resa).

En av de få berättelser som Markusevangeliet har om Maria är intressant: där berättas hur Maria söker upp Jesus och är orolig för honom, är han rentav från sina sinnen? Detta visar på ett tredje drag: det var nog inte helt enkelt att vara mor till Guds son.

Under århundradena som följde blev Maria alltmer upphöjd i kyrkan. Det utvecklades till och med en egen lära om Maria, "Mariologi". Men poängen med Maria, det som gör henne så speciell, är ju just att hon till det yttre inte har något att stoltsera med. Hon är en alldeles för ung och oerfaren tonåring från en perifer del av det dåvarande romerska riket.

Och det är just detta som gör henne så intressant: att Gud väljer obegripligt och att Gud föredrar det oväntade. För i Guds ögon är det i det perifera och det till synes obetydliga som det intressanta sker. ●

Så blir Bibeln lättläst

Jag såg att du i höst ska hålla en kurs om vad Bibeln är för bok. Jag undrar verkligen varför Bibeln anses så viktig? Har försökt att läsa den men gett upp, det är mest en massa namn och obegripligheter. /Sven

➤ Ja, Bibeln är en svår bok! Inte minst om man försöker läsa den som en vanlig bok, det vill säga läsa den från början till slut. Många är de som kan vittna om att de med friskt mod börjat läsa med just intentionen att läsa från början till slut, för att sedan stranda i allmän tristess någonstans i början på Tredje Moseboken. Och då har de gett upp efter att ha läst två eller tre av bibelns 77 böcker. Så ska man alltså inte läsa Bibeln!

JAG SKULLE RÅDA DIG ATT LÄSA BIBELN i urval istället. Ordet bibel betyder böcker, och det är samma ord som vi har i ordet bibliotek. Bibeln är som en hylla på biblioteket, som består av 77 mycket olika böcker, tillkomna under över ettusen år.

De äldsta delarna är i sin skriftliga form förmodligen så gamla som från år 1200 före Kristus, medan de yngsta är från 100-talet efter Kristus. På denna hylla ryms lagsamlingar (Tredje Moseboken), vishetstexter (Ordspråksboken), existentiella texter om lidandets varför (Job), kärlekslyrik (Höga Visan), berättelser om Jesu liv (evangelierna) samt ett gäng brev. För att bara nämna några av alla de genrer och böcker som finns i det bibliotek som är Bibeln.

Men varför är det en så viktig bok för kristna? Jo, de första kristna var judar. Och judendomen är en bokreligion. Tidigt blev det därför viktigt även för de kristna att läsa det som var deras bibel, det vill säga

Gamla testamentet. Nya testamentet fanns ju inte då, utan kom att skrivas ned senare. (Faktum är att först år 367 bestämdes slutgiltigt vilka böcker som skulle finnas med i Nya testamentet). Det gör att grunden till allt de kristna tror och lever efter på ett eller annat sätt har sin grund i Bibeln. Men tanken är inte att man ska plöja svåra texter man inte förstår. Det är bättre att börja i de enklare texterna, för att sedan dyka ned i de svårare (om man vill).

HUR SKA MAN DÅ LÄSA BIBELN om man är nybörjare och inte vill fastna i trasket av en massa namn och obegripligheter?

Jag skulle läsa Första Moseboken, Andra Moseboken kapitel 1-20, sedan skulle jag hoppa till något evangelium, till exempel Lukas. Till detta skulle jag ta några bra kommentarer till hjälp.

Till Första Moseboken skulle jag besöka ett bibliotek eller antikvariat och ordna hem till exempel *Brottas med änglar* av Naomi Rosenblatt eller *Ursprunget* av Bo Johnson.

Till andra Moseboken skulle jag ta Göran Larssons bok *Uppbrottet: Andra Moseboken i judisk och kristen tradition*. Sedan skulle jag läsa något av evangelierna, till exempel Matteus, och tillsammans med Matteus skulle jag till exempel läsa *The Theology of the Gospel of Matthew* av Ulrich Luz.

HEMLIGHETEN MED ATT LÄSA BIBELN är nämligen att man behöver hjälp på vägen. Texterna är så gamla, och tillkomna i en tid så fjärran från vår egen, att vi själva lätt missar vad de vill säga.

Läser du dessa tre bibelböcker, tillsammans med dessa kommentarer, så tror jag inte att du kommer att tycka att Bibeln är tråkig längre. Du kommer som en bonus dessutom att få en helt annan förståelse av västerländsk kultur; litteratur, konst, film och så vidare. Sedan är det bara att gå vidare till de återstående 74 bibelböckerna. För har man väl börjat läsa är det svårt att sluta. Jag lovar. ●

”Stundtals är Jesus riktigt uppkäftig”

Jag såg påvens tips om hur man blir lycklig. I ett av råden menar han att vi bör vända andra kinden till om vi möts av hat, våld och ilska. Det där att vända andra kinden till har jag alltid tyckt varit knepigt. Menas det att man hela tiden ska förlåta och acceptera vad som helst? Det är väl också viktigt att stå upp för sig själv och sätta tydliga gränser?

Hälsar och undrar Maria

”Ni har hört att det blev sagt: Öga för öga och tand för tand. Men jag säger er: värj er inte mot det onda. Nej, om någon slår dig på högra kinden, så vänd också den andra mot honom.”

Jesus i Mattusevangeliet 5:38

› Det är förmodligen dessa Jesusord som påven har i bakhuvudet när han ger sitt råd. Och du är inte ensam om att undra; är detta möjligt? Och om det är möjligt, är det önskvärt?

Jag kan hålla med den judiske teologen Jacob Neusner när han kritiserar just dessa Jesusord: Det judiska folket om något vet konsekvensen av vad som sker när alla runt omkring en vänder andra kinden till. Undfallenhet mot ondskan är tvärtom ofta en del av ondskans väsen, konstaterar Neusner.

Att slå någon på kinden ansågs på denna tid vara ett uttryck för en grov kränkning. Att vända vänstra kinden till skulle naturligtvis kunna ses som ett radikalt, pacifistiskt motstånd, men vad göra om personen i fråga slår ännu hårdare på den vänstra? Hindrar jag inte ondskan i sin linda, är det fara för att personen ifråga går vidare och hugger ned min granne som Neusner påpekar. Vill Jesus att vi ska vara ryggradslösa och mjäkiga?

Men för att försvara Jesus (och påven); det är nog inte nödvändigtvis detta Jesus adresserar i sin kända bergspredikan, som orden är hämtade från. Nyckeln till bergspredikan finns i slutet av den, i Matteus 7:12, den gyllene regeln, där Jesus säger: ”Allt vad ni vill att människorna skall göra för er, det skall ni också göra för dem”. Bete dig juste mot andra, så är chansen stor att de betar sig juste mot dig.

OCH JAG KAN DELVIS HÅLLA MED PÅVEN om att vi nog blir lyckligare om vi övar oss på att inte hela tiden irritera oss över vår medmänniska (för våra medmänniskor kan ju allt som oftast vara irriterande, det är ju en sådan tur att vi själva finns!). Ibland mår vi nog rentav bra i att finna oss i en oförrätt, och vända vänstra kinden till. Det är en viktig princip i bergspredikan, och en bra attityd att ha med sig. Samtidigt är det som du säger viktigt att stå upp för sig själv; något som Jesus själv ofta gjorde med besked. Vissa människor vill oss illa och vi har all rätt att försvara oss, precis som Jesus själv gör i evangelierna. Stundtals är Jesus riktigt uppkäftig mot dem som är ute efter honom; där vänder han sannerligen inte andra kinden till.

Att vara mjäkig och ryggradslös är alltså inte vad Jesus är ute efter. Därför skulle jag säga att det är en attityd snarare än en bokstavlig tolkning Jesus efterlyser: vedergällning till varje pris är inte önskvärt. Den attityden hindrar inte att det är rätt och riktigt att vi står upp för oss själva, och att vi står upp för våra medmänniskor.

PRINCIPEN ÄR: Allt vad ni vill att människorna skall göra för er, det skall ni också göra för dem. ●

En lightversion av judendomen?

Jag undrar varför Jesus måste komma och skapa en ny religion?
Bästa hälsningar, Marie

» Ja, man kan fråga sig varför kristendomen blev en egen religion! Den började ju som en judisk reformrörelse, startad av en jude med tolv judiska lärjungar. Läser man evangelierna noga så ser man vidare att Jesus bar judisk bönemantel (Markus 6:56/Matteus 9:20) på samma sätt som judar än i dag bär bönemantlar, så kallade tallit. Och vi kan ge oss den på att han generellt följde judiska matlag, inga räkcocktails eller skinkmackor där inte. Jesus presenteras således i de tre synoptiska evangelierna som en typisk jude som primärt vänder sig till judar. Faktum är att han till en början inte ens ville ha med icke-judar att göra (Matteus kapitel 15:21-28).

Men det blev trots detta bland hedningar som du och jag som kristendomen fick framgång, inte bland judar. En sorts ”judendomen light” för hedningar. I kristendomen fanns nämligen flera av de judiska drag som gjorde judendomen attraktiv i antiken (till exempel tio Guds bud – vem håller inte med om essensen av det som står där?), samtidigt som man slapp mycket av det som uppfattades som svårt med judendomen (läs: omskärelse av män samt mat- och sabbatslagarna). Forskarna är lite oense kring hur det gick till, men kristendomen gick från att vara en förföljd sekt (de flesta såg nog den lilla judiska rörelsen som just en sekt) till att bli officiell statsreligion i romarriket på bara 300 år.

UTIFRÅN DETTA BÖR MAN FRÅGA SIG; är kristendomen verkligen en ny religion eller är den bara en fortsättning på och breddning av judendomen? En judisk reformrörelse, med andra ord? Jag tror att det är så vi ska se kristendomen, och så ser även en av de första kristna tänkarna, Paulus, det. Han liknar i Romarbrevet kristendomens relation med judendomen vid en kvist som blivit inympad på det ”träd” som judendomen är. Judendomen är så att säga grunden, det träd på vilket de kristna sedan blivit inympade. Sett ur det perspektivet är kristendomen inte en ny religion utan en variant av och fortsättning på judendomen.

Dock har kristendomen ett antal särdrag som tydligt skiljer den från judendomen. Hit hör inte minst tanken att Gud blivit människa i Jesus (det är för övrigt en unik tanke bland världsreligionerna, detta att Gud skulle ha blivit människa). De första kristna menade vidare att Jesus genom sin död och uppståndelse banat vägen till Gud inte bara för judar, utan för alla folk.

Ett annat särdrag som gör kristendomen till en världsreligion i sin egen rätt är treenighetstanken, att Gud är tre personer i en gudom: fader, son och helig ande. Inget av detta känner vi igen från judendomen.

SÅ SVARET PÅ DIN FRÅGA är att kristendomen i dag räknas som den största av världsreligionerna, men att den är en religion med mycket tydliga rötter ned i den religion den kom ifrån, judendomen. En ny religion, men ändå inte. Judendomen light. ●

BOKTIPS FÖR DIG SOM VILL VETA MER:

• The Misunderstood Jew: The Church and the Scandal of the Jewish Jesus
av Amy-Jill Levine

• The Jewish Annotated New Testament
Utgåva av Nya testamentet på engelska, men med judiska kommentarer kring allt det judiska i Nya testamentet, som visar sig vara ganska så mycket.

Barnen, arvsynen & evangeliet

Kan du förklara vad kristen tro egentligen menar med arvsynen?
Jag har arbetat många år som barnmorska och vet att små nyfödda barn är fullständigt värnlösa och oskyldiga. Mvh Birgitta

» När jag läser dina ord om barn som värnlösa och oskyldiga, kommer jag osökt att tänka på kyrkofadern Cyprianus, som levde på 200-talet. Han skriver: ”Att kyssa ett nyfött barn är att kyssa skaparens hand”. Och detta är ett bra uttryck för den urkristna synen på barn: de är goda och oförstörda.

Johannes Chrysostomos, en annan kyrkofader, konstaterade: ”Vi döper spädbarn. Trots att de inte gjort sig skyldiga till någon synd”. Och Jesus ställde fram barnet som en förebild: ”Om ni inte omvänder er och blir som barnen, kommer ni aldrig in i himmelriket!” (Matteus 18:3).

Men efterhand mörknade synen på den mänskliga naturen i vissa delar av kyrkan och den obibliska tanken om arvsynen kom under medeltiden att bli allt mer dominerande. Och arvsynsläran kom att få förödande konsekvenser: under århundraden kom den att ligga som ideologisk grund för att bland annat legitimera och berättiga misshandel av barn. Eftersom barnet var märkt av arvsynen var det förälderns plikt att kväsa barnets medfödda, onda vilja. Istället för att ställa barnet i centrum som en förebild, som Jesus gjorde, eller att bejaka barnets närhet till Gud, som Cyprianus, kom kyrkan istället att betona tukt och rentav misshandel av barn.

LÅT MIG SÄGA DET RAKT UT; detta är ett skamligt kapitel i kyrkans historia. Men vad de som försvarar arvsynsläran brukar säga är ungefär så här: Människan föds in i en värld som trots sin skönhet också är fallen och halv. Denna halvheter föds barnet in i, vare sig det vill det eller inte. Det räcker att slå på nyheterna på tv:n för att se att barnet föds in i en värld som delvis är ruttet. Det räcker att se på sina egna tillkortakommanden för att inse att allt inte är som det skulle kunna vara: ”Om vi säger att vi är utan synd bedrar vi oss själva, och sanningen finns inte i oss” (Första Johannesbrevet 1:8). Det är detta arvsynsläran vill visa på brukar de som försvarar arvsynsläran säga.

Själv har jag svårt för arvsynsläran. Och hur kommer det sig att den kristna traditionen har ett begrepp som ”arvsynd”, men saknar begreppet ”arvsyngodhet”? Evangelium betyder glädjebudskap. Och arvsynsläran är inte mycket till glädjebudskap. Men att få hålla ett nyfött barn i sin famn – det är evangelium! ●

Destination himlen

Häromdagen gick jag för ovanlighetens skull på gudstjänst. Det började fint, sången var vacker, rummet skönt att sitta i och solen strilade in genom de höga fönstren. MEN sen skulle vi tillsammans högt läsa: ”Jag bekänner inför dig, helige Gud, att jag ofta och på många sätt har syndat i tankar, ord och gärningar”.

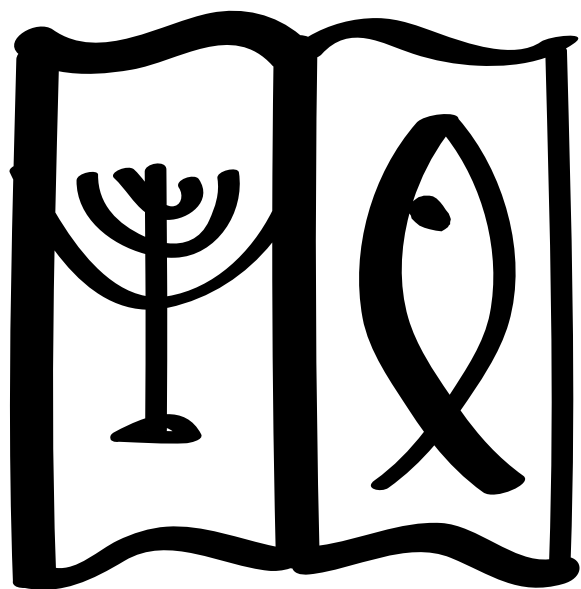
Jag är ingen syndare! Vad menar kyrkan med att vi ska säga på det här viset? /Kristoffer

» Den fråga du ställer är nära besläktad med frågan om arvsynsläran, som jag svarade på i förra krönikan, ”Barnen, arvsynen & evangeliet”. Vad jag visade där är att de första kristna generellt hade en positiv syn på människan. Men under medeltiden mörknade denna bild och på 1000-talet kom den så kallade syndabekännelsen som du citerar in i gudstjänsten. Ja, på 1500-talet kunde man rentav få be två syndabekännelser i gudstjänsten, en innan predikan och en innan nattvarden, för att riktigt vara på den säkra sidan!

PÅ MÅNGA SÄTT KAN DET KÄNNAS OTIDSENLIGT att be en syndabekännelse på 2000-talet. Men jag tänker så här: Ordet ”synd” går att översätta med halvheter. Synd är allt det i våra liv som är halvt; och det kan vara ganska mycket. Saker vi borde gjort men inte hunnit, saker vi inte borde gjort men ändå gjort. Paulus, en av de första kristna, uttrycker det ungefär så här: ”Det goda som jag borde göra, det gör jag inte, men det dumma som jag inte borde gjort, det gör jag! Vad är det med mig?!”. Och detta är ”synden”. Och det gör dig – och mig – till ”syndare” för att använda det ålderdomliga språkbruket.

Jag brukar själv uppskatta syndabekännelsen numera. Det är en vila att få sitta i mässan, och bara få lägga av sig allt det som är halvt i mitt liv. Och att därpå få höra prästens förlåtelseord: ”Dina synder är dig förlätna”. För det är just förlåtelsen som är poängen med syndabekännelsen. Målet är alltså inte att trycka ner dig i skorna.

Inte desto mindre visar din upplevelse på att denna pedagogiska poäng i gudstjänsten inte gick fram. Du upplevde att man klankade ner på dig, att man sa ”du är en syndare”. Och det för oss in på en annan fråga; varför har kristendomen haft så lätt att tala om synd, bedrävelse och helvete och samtidigt så svårt att tala om evangelium, glädje och himlen? För vi är syndare, men vår destination är himlen. Och Gud vill oss väl. ●

Bibeln i litteraturen

Bibeln är en bok som har påverkat och påverkar vårt språk, våra traditioner, vår tro, vår historia, vår konst, vår musik och, inte minst, vår litteratur. Kyrknyttss serie, "Bibeln i litteraturen", berättar om några författarskap och böcker där Bibeln spelat en stor roll.

Först ut är Barabbas av Pär Lagerkvist.

Lagerkvist och tron

› Pär Lagerkvist (1891-1974) var på många sätt ett barn av sin tid, och hans böcker är i mångt och mycket präglade av den tidsperiod då de skrevs. Böcker som *Bödeln* (1933) och *Dvärgen* (1944) handlar om ondska och grymhet, men också om motstånd och kan därför ses som typiska tidsdokument. Andra världskriget, och de händelser som föregick och följde det, utgör på så sätt en bakgrund till flera av Lagerkvists böcker. Ondskans problematik är ett av de stråk som också genomsyrar boken *Barabbas*, utgiven 1950.

BARABBAS ÄR EN PERSON som Bibeln nämner i förbigående. Han är rövaren som blir frigiven i Jesu ställe. Evangelisten Markus presenterar honom som en man ”som blivit fängslad tillsammans med upprorsmännen som hade begått mord under oroligheterna” (Mark 15:7). Matteusevangeliet benämner Barabbas som ”en känd fånge” (Matt 27:16). Lukasevangeliet berättar att Barabbas var en man ”som hade satts i fängelse för ett upplopp i staden och för mord” (Luk 23:19) och Johannesevangeliet konstaterar att Barabbas var en rövare (Joh 18:40). Det är allt evangelierna har att säga om Barabbas.

I Pär Lagerkvists berättelse är däremot Barabbas huvudperson och det är lätt att i skildringen känna igen Lagerkvists egen brottnings med tro, ondska och nutidsmänniskans situation. Barabbas blir på så sätt en representant såväl för författaren själv som för nutidsmänniskan.

I Lagerkvists bok har Barabbas ett våldsamt förflutet; han är avlad i våldtäkt, född i hat och saknar därför en naturlig tillhörighet. Det är inte svårt att dra linjerna tillbaka till det världskrig som härjat Europa bara några år tidigare och den moderna människans kris i skuggan av detta världskrig. Barabbas saknar en naturlig tillhörighet och är ensam i världen.

Det djupa äret i hans ansikte, som omnämns upprepade gånger i boken och som han söker skylla med sitt skägg, verkar symbolisera den våldsamma historia som nutidsmänniskan bär med sig vare sig hon vill eller inte. För även nutidsmänniskan är som Barabbas kommen ur en kaotisk historia hon inte kan frigöra sig från; och även hon delar Barabbas känsla av tomhet, utanförskap och dödsrädsla. Även hon vill skylla sitt ärr.

Ett annat återkommande tema i boken är Barabbas blick, samt hans problem att se klart. Barabbas verkar på många sätt vara fångad i sin egen verklighet och sin egen svartsyn: ”mörkret hade han sett”. Med detta mörker som bakgrund kommer boken att kretsa kring Barabbas problem att hitta en tillhörighet – och i förlängningen av detta en tro.

Tron, och problemet att tro, är ett återkommande tema i Lagerkvists författarskap, något som blev tydligt inte minst i den självbiografiska *Gäst hos verkligheten* från 1925.

Det går att dra flera kopplingar mellan *Gäst hos verkligheten* och *Barabbas*, inte minst i beskrivningen av hur huvudpersonen i båda fallen önskar kunna

men ändå inte kan tro. Detta bottenar i Pär Lagerkvists egen troskamp, en kamp han kämpade hela livet och som blev offentlig när hans dagböcker och anteckningar släpptes efter hans död.

Det är intressant att lägga märke till att en liknelse från Matteus och Lukas letat sig in i början på romanen, liknelsen om bröllopsfesten till vilka alla är inbjudna (Matt 22:1-14, Luk 14:15-24). I Matteustexten krävs dock bröllopskläder av dem som ska till festen, något som inte krävs i Lukastexten.

I Lagerkvists bok återberättas liknelsen för Barabbas av en kvinna: ”De fick inte med sig annat än tiggare och fattiga stackare som var riktigt utsvultna och som knappt hade några kläder på kroppen, och då blev den höge herrn ond, eller han sa visst att det gjorde detsamma – nej, hon kunde inte komma ihåg riktigt hur det var”.

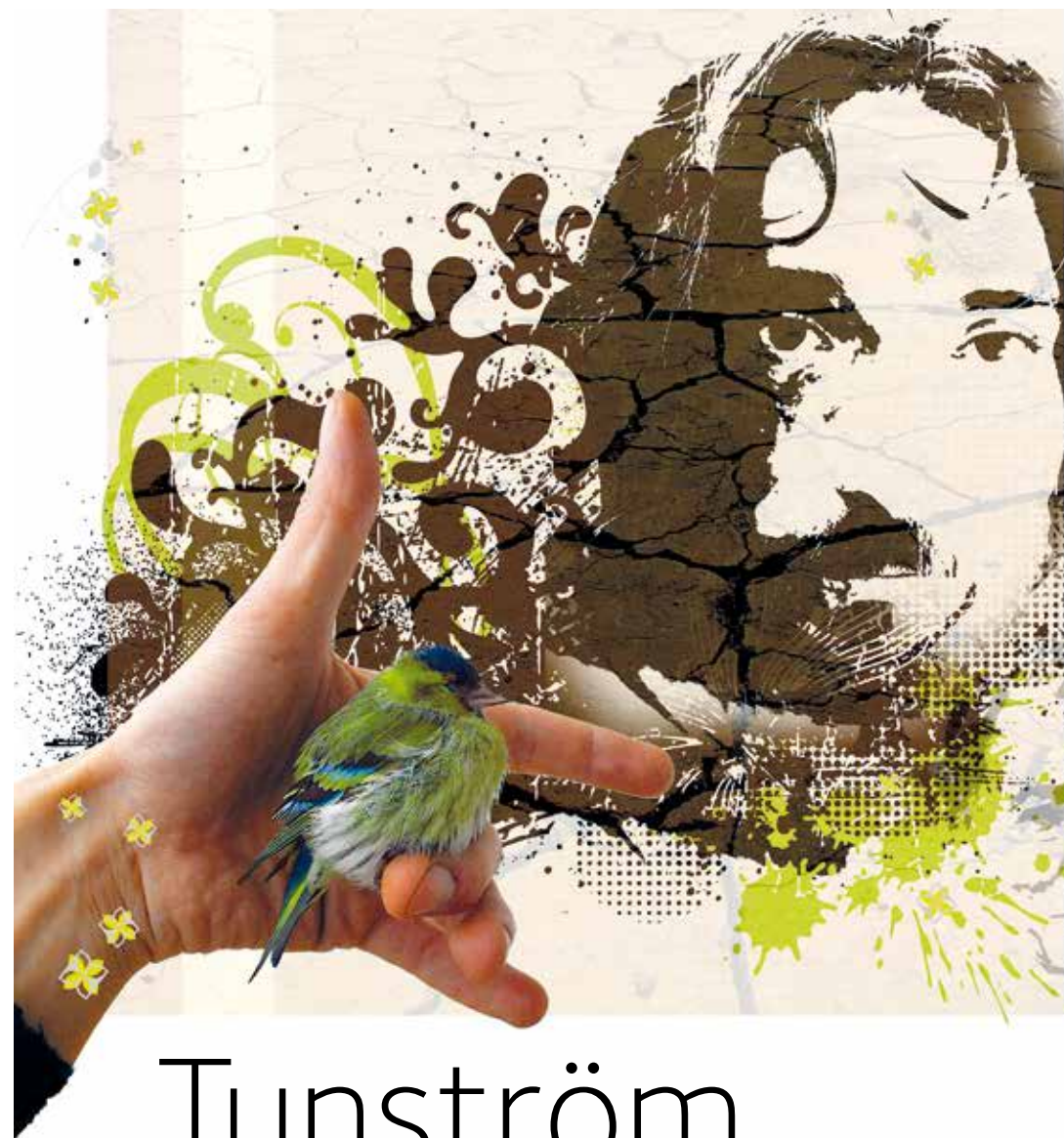
Med andra ord: Krävs bröllopskläder (läs: tro) eller inte? Räcker det med viljan att vara med? En central scen i sammanhanget är när Barabbas mot slutet av boken släpas till den romerske prokuratorn, eftersom han på sitt bröst har en bröstplåt med ”Christos Iesos” inristat (det vill säga den grekiska beteckningen för Kristus Jesus). När prokuratorn pressar honom om hans förbudna tro, svarar Barabbas kort ”jag har ingen gud”. Prokuratorn förstår inte varför Barabbas då bär denna plåt, varpå Barabbas svarar ”för att jag gärna ville tro”.

Det blir till slut Petrus som får säga de sista orden om Barabbas: ”Det är en olycklig människa, och vi har ingen rätt att döma honom... vi har ingen rätt att döma en människa för att hon inte har någon gud”. Samtidigt avslutas berättelsen med att Barabbas korsfästas just på grund av den tro han inte kan göra till sin. På så sätt så slutar också boken som den börjar: med en korsfästelse. Men då boken inleds med Jesu korsfästelse, avslutas den med Barabbas korsfästelse. Och Barabbas sista ord på korset, som han yttrar ”ut i mörkret, som om han talade till det”, blir likalydande med Jesu sista ord som de återges hos Lukas: ”Till dig överlämnar jag min själ”.

Fann Barabbas sin tro? Fann Lagerkvist sin tro? Kanske är frågorna fel ställda. För är inte det ständiga brottande med tron, som kom att genomsyra Pär Lagerkvists författarskap, i sig en tro? Kanske rentav en tro som kan karakteriseras som en stark tro? En tro som är betydligt starkare än hos dem som har en till synes självklart formulerad tro på något de inte djupare begrundat? ●

FLER BÖCKER AV PÄR LAGERKVIST

Gäst hos verkligheten (1925)
Bödeln (1933)
Dvärgen (1944)
Barabbas (1950)
Dikter (1965)
Antecknat: Ur efterlämnade dagböcker och anteckningar (1977)

Tunström och hoppet

› När romanen *Ökenbrevet* kom ut 1978 väckte den en viss uppmärksamhet; att skriva en bok om Jesu barndom ansågs av många som ett märkligt grepp av den lovande poeten från Sunne. Men med åren kom *Ökenbrevet* att uppfattas som en vacker bok. Framför allt blev det en bok som numera anses central i Tunströms författarskap, inte minst då flera av de drag som finns i senare böcker tydligt framträder i *Ökenbrevet*.

NÅGOT AV DET FÖRSTA SOM SLÅR LÄSAREN är exempelvis torftigheten i beskrivningen av landskapet: det är öknen, dödens plats, som hela tiden återkommer. Det är nästan så att man blir törstig och torr i munnen av att läsa.

I detta ständigt betonade och återkommande ökenlandskap, finns också en tydlig hänsyftning till bibelns Hesekiel, kapitel 37, en bibeltext som berättar om hur döda ben i öknen plötsligt väcks till liv, ”ut i skuggornas land, till dalen med de döda benen”. Hänsyftningen till Hes 37 förstärks dessutom av omslaget till boken – det föreställer just döda ben i ett ökenlandskap.

Denna tematik kring öknen som plats men också kring hoppet i denna öken återfinns i bildlig bemärkelse i flera av Tunströms böcker, till exempel i *Tjuven*. För hur beskriva den uppväxt som förmedlas där som något annat än en öken?! Men även i öknen finns det hopp, det visas både i *Tjuven* och *Ökenbrevet*.

Trots platsens torftighet och dödens närhet är det nämligen just hoppet som betonas i *Ökenbrevet*. Flera gånger nämns blomman fibbla, en hoppets symbol: ”De kan växa överallt, i den magraste av jordar. De tål vilket klimat som helst.”

En annan hoppets, men även frihetens symbol, är den fågel som vid två tillfällen kommer och sätter sig på Jesu finger. Hoppet förläggs framförallt till det mänskliga: ”Fanns det ingen plats på denna jord som var undantagen från det mänskliga?” och svaret romanen ger på denna fråga är ett rungande ”Nej!”

Ökenbrevet börjar och slutar i öknen, där Jesus har ”bankat på den tunna vägg som skiljer [honom] från det gudomliga”, något som sägs såväl i början som i slutet av boken. Jesus brottas, som citatet antyder, boken igenom med sin mänsklighet och hur denna mänsklighet relaterar till hans gudomlighet. Under denna brottnings minns Jesus tillbaka på sin barndom och sitt liv.

Här fyller Tunström ut de tomrum som finns i evangelierna, där ju Jesu barndom och uppväxt ägnas ett ganska ringa intresse (ett undantag är Jesus som tolvåring i templet, Lukas 2:41-52, som också återfinns i *Ökenbrevet*).

Jesus ställs i berättelsen inför livets alla aspekter, alltifrån kärleken till hatet till upproret till medlöperiet. Framför allt betonar boken Jesu mänsklighet och hur han älskar livet och människorna.

Under berättelsens gång hinner Jesus leva tillsammans med, bejaka och utveckla en vänskap med såväl seloter som romare, den tidens absoluta motsatser (romarna var ockupanter och seloterna terrorister som ville frigöra landet från just romare).

Jesus bejakar kort sagt det mänskliga i människan, hög såväl som låg, och han är själv väldigt mycket människa. I denna mänskliga betoning återfinns också många av Tunströms egna ideal och man kan inte komma ifrån att Jesus, såsom han beskrivs i *Ökenbrevet*, har mycket av Tunström själv i sig: ”Någonstans i världen finns de. De som inte stöter bort någon, de som inte håller för näsan, som inte skrattar åt en föraktad dialekt”. Jesus förlåter till och med bokens onda karaktär, Jochanan, som är hatet personifierad. De tunströmska visdomsorden, typiska för hans romaner, återfinns även de: ”Dömer gör den som inte vågar se sig själv” och ”I maktens boningar glömmer man så lätt vem man är”.

Ett annat utmärkande drag är beskrivningen av Jesu mor, Maria. I motsats till den traditionellt fromma bilden av Maria beskrivs hon i romanen som en närmast intetsägande, för att inte säga tråkig person. För henne är allting ”allvarsamt, nödvändigt pliktuppfyllande”. Hon är bister och karg och har ”aldrig sagt något roligt i hela sitt liv”. Maria är rädd för livet, rentav rädd för Jesus, vilket gör att Jesus har svårt att knyta an till henne. Sista gången Jesus träffar sin mor säger hon: ”Jag är så rädd, så rädd”, varpå Jesus svarar: ”Det är jag också... Jag är så fruktansvärt rädd. Och jag är glad för det”.

Jesus ser skönheten och det vackra i livet – i motsats både till Maria och kusinen Johannes Döparen, som i berättelsen i mycket är Jesu motpol. Såväl Jesus som Johannes blir till som personer genom den psykologiska brottningen dem emellan.

Ökenbrevet är på många sätt en berättelse om hopp, om hur det till synes döda kan få liv. Men det är också en berättelse om den gudomliga mänsklighet som ryms i Jesus. För det är först genom att vara fullt mänsklig som Jesus till slut kan bejaka sin gudomlighet. Kanske kan vi alla lära något av det. ●

BUBER OCH TUNSTRÖM

Göran Tunströms författarskap är präglad av den judiske filosofen Martin Buber. Buber menade att människan blir till i mötet med andra människor, att ”Jaget blir till i förhållande till Duet” för att säga det med Bubers ord. Den situation som en människa befinner sig i, och de personer som omger henne, styr på så sätt vilken person denna människa kommer att bli.

Detta drag är mycket påtagligt i *Ökenbrevet* – Jesus blir den han är genom de olika människor han möter och det han lär sig av dessa möten. Allra tydligast syns detta i relationen till kusinen, Johannes Döparen. Johannes och Jesus närmast konkurrerar med varandra men skapas samtidigt som personligheter genom denna brottnings- och prestige-kamp. Att Johannes ser allt i svartvitt medan Jesus ser i färg blir ett av resultaten av detta Jag-Du-förhållande.

Du kan läsa mer om Göran Tunströms författarskap och hans bibliska tematik i Anders Tyrbergs bok *Anrop och ansvar*.

Är Da Vinci-koden sann?

› Som för så många andra var det via ryktesvägen jag först hörde talas om *Da Vinci-koden*. En god vän till mig, som i sin tur kände en förläggare, berättade om en bok av en relativt okänd författare som sålde i otroliga upplagor i USA.

Det skulle dröja två år, och 25 miljoner sålda exemplar, tills jag själv kom att läsa boken. Då hade mängder av människor i min bekantskapskrets, studenter och kollegor på universitetet och människor jag inte kände ställt så många frågor om boken att jag insåg att jag helt enkelt var tvungen att läsa den.

Jag beslöt mig för att gå noggrant tillväga och läste också de andra böckerna av Dan Brown. Det visade sig att hans första bok, *Änglar och Demoner*, hade mycket gemensamt med *Da Vinci-koden*, inte minst i berättelsestruktur och komposition.

Det som framförallt blev tydligt när man läste Dan Browns övriga böcker var att de alla var traditionella spänningsromaner, thrillers, och som sådana fulla av de fördomar, förenklingar och fantastiska händelser som är typiska för genren.

Så är lönnmördaren i *Da Vinci-koden* inte bara självspåkare (illa!), han är dessutom medlem i den katolska sekten Opus Dei (värre!) och han är dessutom albino (värst!).

På samma sätt är lönnmördaren i *Änglar och Demoner* inte bara psykopat (illa!), han tycker dessutom om att skända kvinnor (värre!) och han är dessutom arab (värst!).

Som de spänningsromaner de är består samtliga Dan Browns böcker av korta kapitel som alla slutar dramatiskt och lockar läsaren vidare. Till genren hör även de grova förenklingar av komplexa fenomen som är typiska för spänningsromanen. I kritiken av *Da Vinci-koden* är det viktigt att ha denna spänningsromansgenre klar för sig.

Detta gör den stundtals hårda kritiken av boken orättvis, eftersom den i mycket bygger på ett missförstånd av spänningsromanen som genre. Så påstår till exempel en pilot i *Änglar och Demoner*, då huvudpersonen Robert Langdon fått åka ett flygplan i den ofattbara hastigheten 500 mil i timmen: ”om fem år ser alla plan ut så här”.

Boken är från år 2000 och alltså skulle vi, om vi tar karaktären i boken på orden och tror att han talar sanning, alla åka sådana plan nu.

Men ingen som läst *Änglar och Demoner* inbillar sig att det är på riktigt, på samma sätt som ingen som ser en James Bond-film tror att den är på riktigt och att de påståenden som olika karaktärer gör är ”sanna”.

MEN MED DA VINCI-KODEN förhåller det sig annorlunda, framförallt därför att Dan Brown försett boken med en introduktion som har rubriken ”Fakta”.

Under rubriken står bland annat: ”Alla beskrivningar av ... dokument och hemliga ritualer i romanen överensstämmer med verkligheten”. Det här är med andra ord James Bond, fast på riktigt!

Hade Dan Brown, vars böcker sålt i ganska blygsamma upplagor före *Da Vinci-koden*, insett vilken spridning boken skulle komma att få hade han nog sett till att granska vissa fakta lite mer noggrant än vad som nu blev fallet... För om man ska ta Dan Brown på orden, och betrakta de påståenden som dyker upp i hans spänningsroman som ”fakta”, blir det förvirrat – på samma sätt som det blir förvirrat att se en James Bond-film och utgå ifrån att allt som händer på filmen är ”på riktigt”.

Som bibelforskare tycker jag det är extra intressant att titta närmare på hans påståenden om Bibeln. De flesta av faktafelen i berättelsen dyker upp i bokens mitt, där en viss Teabing kommer med en rad uppseendeväckande påståenden byggda på fakta och premisser som stundtals är rent felaktiga.

Här finns slarviga småfel som: ”På 1950-talet hittade man Dödahavsrollarna...” (de hittades 1947) eller ”Fler än åttio evangelier togs i beaktande till Nya testamentet” (räknar man snällt känner forskarna i dag till 30-talet evangelier och

av dessa var det på sin höjd tio som kunnat vara aktuella för Nya testamentet) samt påståendet att Bibeln skulle vara sammanställd av Kejsar Konstantin den store (böckerna i Nya testamentet var sammanställda flera århundraden före Konstantin). Dessutom finns systematiskt avsiktliga vantolkningar.

Faktafelen är lätta att påpeka, och de hade Brown kunnat åtgärda genom att googla en timme eller två innan han gav ut boken, men med vantolkningarna är det svårare.

En sådan är att Maria Magdalena och Jesus skulle ha varit gifta. För att bevisa detta citerar Teabing ur ett så kallat gnostiskt evangelium, Filipposevangeliet. Där talas det om Maria Magdalena som Jesu ”följeslagerska”, följt av Teabings påstående: ”Som vilken forskare i arameiska som helst kan tala om betydde ordet följeslagerska på den tiden bokstavligt talat maka”.

Men vad Teabing missar är att Filipposevangeliet inte är nedtecknat på arameiska utan på koptiska och att ordet som används i den koptiska texten är ett grekiskt låneord (koinonos) som betyder just ”vän” eller ”följeslagerska”.

En annan missuppfattning rör de gnostiska evangelierna, som enligt *Da Vinci-koden* är mer ursprungliga än de fyra evangelierna i Bibeln. I själva verket tillhör dock Bibelns evangelier – Matteus, Markus, Lukas och Johannes – de äldsta evangelier vi känner till.

De flesta gnostiska evangelierna är tillkomna flera århundraden senare, ett historiskt faktum som forskare oavsett religiös bakgrund eller tillhörighet kan bekräfta. Och tvärtom vad som anges i *Da Vinci-koden* är det Bibelns evangelier som framhäver Jesu kroppslighet, medan de gnostiska evangelierna tvärtom tenderar att förminska den. Och ingenstans i de gnostiska evangelierna finns någon antydning om att Jesus skulle vara gift med Maria Magdalena. Detta är bara två exempel som visar hur dåligt underbyggda fakta kombinerat med vilda tolkningar leder till uppseendeväckande resultat.

Än en gång, *Da Vinci-koden* är en spänningsroman och en spänningsroman bygger på att otroliga och överkliga saker sker, men när en spänningsroman utger sig för att presentera ”fakta” uppstår problem. Dan Browns stora misstag är helt enkelt att han kommer med dåligt underbyggda påståenden om en av de få böcker som säljer bättre än hans egen: Bibeln.

Dan Browns stora välgärning är att han med pedagogisk skicklighet har lyckats skapa ett intresse för Bibeln som få före honom lyckats skapa. Ta dig själv som exempel, du har just läst en artikel om Bibeln. Hade du läst den om det inte varit för *Da Vinci-koden*? ●

VILL DU LÄSA MER OM DA VINCI-KODEN OCH BIBELN?

Läs då bibelforskaren Bart D Ehrmans bok *Truth and Fiction in the Da Vinci Code: A Historian Reveals what we really know about Jesus, Mary Magdalene and Constantine.*

Torgny Lindgrens hyllade bok *Bat-Seba* är en bok som ställer frågor men låter oss svara själva.

Bat – Seba

› Torgny Lindgren är en av Sveriges mest uppskattade författare och *Bat-Seba* från 1984 anses av många vara hans bästa bok. Den handlar om Gud och kärlekens väsen och bygger på den så kallade Salomos tronföljdshistoria i Bibeln.

Den som läser bibeltexten noga och jämför ser att Lindgren lagt ned stor möda på att få med de centrala delarna av bibeltextens händelsekedja. Kan man sin bibel märker man också att Lindgren vävt in flera psalmer från Psaltaren och delar av Höga Visan i berättelsen. Dessutom återfinns en variant av Kärlekens lov, en Paulus-text som uppskattningsvis är 1 000 år yngre än de händelser som återges i romanen.

DEN VÄRLD SOM MÅLAS UPP I BAT-SEBA – och i många av Torgny Lindgrens andra romaner – är absurd och stundtals grotesk. Det är svårt att hitta ett entydigt budskap, snarare är det motsägelserna och mångtydigheten som träder fram. Inte minst gäller det bokens huvudfråga, som upprepas gång på gång av bokens olika personligheter: ”Hurudan är Herren?”.

Frågan ställs av flera av romanfigurerna; gemensamt för dem alla är att de i svaret utgår från sig själva och flera gånger besvarar frågan med: ”Han är som jag”.

Både kung David och Bat-Seba talar i boken ofta om sig själva när de talar om hur Gud är.

Frågorna kring hur och vem Gud är blir det centrala temat – men boken ger inga entydiga svar. Kanske kommer Lindgrens berättarstrategi åtminstone delvis upp till ytan i den dialog som profeten Natan har med kung David när de samtalar om vad en liknelse är. I den säger Natan:

”I mina liknelser finns avgrunder och hemligheter som du inte förstår. För det uppenbara och självklara behövs inga liknelser... En god liknelse innehåller ett oändligt antal klara besked som motsäger och utesluter varandra... Men om den är sann och om den har sin källa hos Herren uppstår den så småningom på nytt i den lyssnande människans hjärta.”

Så tecknas Gud romanen igenom med tillsynes motsägelsefulla begrepp. Gud är den ”ohyggliga ovissheten” som ”omsluter” människan på alla sidor. Gud är, liksom människan, både grym och kärleksfull – samtidigt. Kanske ger slutet, där den döende och huttrande David omfamnas av den varma Bat-Seba, en nyckel till romanen: det döda och det levande – motsägelseerna – sida vid sida.

DET ÄR INTRESSANT att Torgny Lindgren använder sig just av Bibelns tronföljdshistoria för sitt resonemang kring hur och vem Gud är. Den noggranne bibeltextsläsaren kan nämligen konstatera att ”Gud” sällan omnämns i tronföljdshistorien. Istället verkar Bibelns tronföljdshistoria betona den orättvisa som David begår mot trogna, lojala och maktlösa undersåtar. Vissa forskare har påpekat att delar av historien förmodligen på sin tid lockade till skratt, exempelvis när David försöker sopa igen spåren när han varit tillsammans med Bat-Seba.

Ytterligare ett intressant drag i romanen förtjänar att nämnas. Berättelsen inleds med kung Davids fråga ”Hurudan är Herren?”, följt av Davids självklara svar ”Han är som jag” och avslutas då Bat-Seba ställer samma fråga och besvarar den på samma sätt: ”Han är som jag”. Flera händelser i boken skildras dessutom på ett närmast identiskt sätt, såväl i händelser som i ord, med följden att David och Bat-Sebas handlande på sätt och vis sker parallellt men med en viss fördröjning. Konsekvensen blir att Bat-Seba alltmer tar Davids plats – och därmed makt – i berättelsen. ”Hurudan är Herren? Han är som jag”.

Torgny Lindgren har i *Bat-Seba* skrivit en roman som utmanar såväl vår gudsbild som vår människosyn. Det är dessutom en läsvärd roman. Läs gärna tronföljdshistorien i Bibeln, och sedan *Bat-Seba*, så har du ett spännande äventyr framför dig! Hurudan är Herren? ●

BIBELGUIDE

Bibelställen invävda i romanen *BAT-SEBA*
Salomos tronföljdshistoria, 2 Sam 11–1 Kung 1
Psaltarsalmerna 21, 125, 139 och 144
Höga visan, kapitel 4
Paulustexten Kärlekens lov, 1 Kor 13

Harry Potter som Guds lamm

Böckerna om Harry Potter har kritiserats för att uppmuntra till svartkonst och häxerier. Döm därför belackarnas förvåning när seriens sista bok, Harry Potter och Dödsrelikerna, bjuder en klassiskt kristen avslutning på samtidens mest lästa berättelse.

» Låt mig först göra det tydligt: jag har inte sett serien om Harry Potter som en serie som bär på ett exklusivt kristet budskap. Efter att ha läst flera av de första böckerna framstod det klart att visst fanns det ett budskap, och dessutom ett bra och allmänmänskligt sådant, men det var inte ett specifikt kristet.

Men så kom då den sjunde och sista boken, och allt ställdes på ända. För den som är hyggligt insatt i berättelsen om Jesus är det nämligen omöjligt att inte se de stundtals övertydliga spår i vilket berättelsen om Harry Potter går, och hur boken ansluter sig till en klassiskt kristen syn på hur tillvarons ondska besegrats en gång för alla. Det är kring detta som denna artikel kommer att handla.

DEN SOM LÄST DEN SJUNDE och sista boken om Harry Potter vet att mot mitten av boken så besöker Harry sina föräldrars grav. På gravstenen står orden: Den siste fienden som förintas är döden.

När jag kom till detta ställe ryggade jag till. Detta är nämligen ett citat från aposteln Paulus, från Första Korintierbrevet 15:26. Ja, ja, tänkte jag, det är trots allt en gravsten, och man ska ju inte övertolka.

Men orden på gravstenen blir allt mer centrala boken igenom, och mot slutet av boken måste man i det närmaste vara blind eller okunnig för att inte se de tydliga kopplingarna mellan Jesus och Harry, inte minst utifrån hur Paulus ser på Jesus. Det visar sig nämligen att Harry frivilligt går mot sin död. Som Dumbledore säger till Harry: ”Du är den sanne herren över döden, eftersom den sanne herren inte försöker undfly döden”. Och just genom att frivilligt välja döden besegrar Harry döden, och kan återvända och tillintetgöra seriens onde nemesis: Voldemort.

Hela detta skeende är skildrat i övertydliga, kristna bilder, och beskrivningen liknar i mycket en tidig kristen frälsningslära som kallas för ”musfällkristologi” (se faktaruta). Enligt denna syn blev djävulen lurad av händelserna på Golgata, och djävulen trodde för ett ögonblick att han vunnit segern, bara för att allt för sent inse att Jesus genom att frivilligt välja döden, och dö för sina vänner, besegrat döden och därmed besegrat honom själv. Precis som i boken om Harry Potter, där Voldemort blir lurad och tror att han vunnit segern, bara för att allt för sent inse att Harry, genom att frivilligt välja döden, och dö för sina vänner, besegrat döden och därmed honom själv.

De samtal som Harry för med Dumbledore i slutet av boken är späckade med indirekta bibelhänvisningar, som tydliggör detta för läsaren. Dumbledores resonemang i denna del av boken liknar den typ av resonemang som man kan stöta på i tidiga kristna redogörelser för hur man tolkat Jesu död och uppståndelse.

Detta att övervinna döden är således en central frågeställning i boken. Voldemort, en gång en lovande Hogwartelev, liknar sålunda på många sätt den fallne ängel som de kristna kallar Satan, ”den store draken, ormen från urtiden, han som kallas Djävul och Satan” för att säga det med Uppenbarelseboken. En jättelik orm står för övrigt Voldemort nära, och rymmer till och med en del av hans själ.

HARRY FRAMSTÅR BOKEN IGENOM SOM EN KRISTUSGESTALT. Således väljer Harry att offra sig för att övervinna ondskan. Han är i boken Guds lamm, som frivilligt går till slakten (”pojken som redan var utvald till slakt” som det står i boken), för att därigenom rädda sina vänner. Harry går frivilligt, ensam och svag, till sitt Getsemane – som i boken kallas Den förbjudna skogen – och han pinas av Voldemort och hans anhang, där han bland annat utsätts för den förbjudna och smärtsamma ”korsfästelseförbannelsen”.

Harry dör – eller hur är det med den saken? – men väljer att återvända. Till slut kämpar han den sista striden, då Hogwarts väggar rämnar. I denna domedagsstrid deltar alla goda krafter – trollkarlar, husalfer, kentaurer, hippogryfer och thestraler.

Självfallet blir det Harry som besegrar Voldemort, men den dödande förbannelsen är den onde trollkarlens egen, som studsar tillbaka. Harry är ingen mördare. Det är kärleken som präglar honom, och det är kärleken som besegrar

döden. Och på så sätt övervinner Harry döden själv. Som det uttrycks av Paulus i Första Korintierbrevet 15:54-55: ”Döden är uppslukad och segern är vunnen. Död, var är din seger? Död, var är din udd?” ●

MUSFÄLLEKRISTOLOGI

De första kristna var judar, och som judar förväntade de sig en Messias som skulle vara en hjältekung som med våld skulle driva ut romarna ur landet och etablera ett Storisrael.

Så blev nu inte fallet, utan Jesus avrättades istället på ett brutalt sätt. En ganska misslyckad Messias, kan tyckas. Men när de första kristna började fingranska texterna i Gamla testamentet hittade man andra texter än de som enbart talade om Messias som en stor och mäktig kung. Talade inte Jesaja 53 om en tjänare som kom för att lida för de många? Passade inte psalm 22 i Psaltaren alldeles förträffligt in på den lidande Jesus på korset? Detta ledde de kristna att tolka om händelserna på Golgata, och en av de tidigaste tolkningar vi känner till kallas för ”Musfällkristologi” eller ”Fiskkrokskristologi”.

Denna kristologi menar att Jesus, genom att frivilligt och i kärlek ge sitt liv för alla oss andra, lurade Satan. Jesus blev enligt detta sätt att se det ett bete, som Satan svalde, bara för att inse att han blivit lurad. För att säga det med den tidige kristne tänkaren Rufinus av Aquileia: ”...han som hade dödens makt tog med sig Jesu kropp i döden, ovetande om den gudomliga fiskkrok som låg gömd inuti. När han väl svalde betet, var han fast. Helvetets portar krossades...”.

Något liknande sker i Harry Potter och Dödsrelikerna, där Harry Potter övervinner Voldemort just genom att Voldemort blir lurad, tar ”betet”, och därigenom krossas.

Han hette inte Luther

2017 var det 500 år sen en obetydlig och okänd munk spikade upp 95 teser på en kyrkdörr i Wittenberg, en liten och perifer ort vid "civilisationens gräns".

Denna enkla gärning kom att leda till att Europas karta för evigt ritades om, den fick stora politiska och kulturella konsekvenser, och kom att göra den lille okände munken till en av de mest inflytelserika personerna i Europa under det senaste årtusendet. Munkens namn var Martin Luther.

» Eller snarare: hans namn var inte Martin Luther. Han föddes som Martin Ludher, där Luder hade samma dubbla betydelse som det har i svenskan än i dag: skräp, "luder".

En av Luthers stora insikter, som han fick i 30-årsåldern, var att alla människor är "luder" men också att alla människor – oavsett det – är älskade och accepterade av Gud.

Människan är samtidigt skräp och älskad av Gud, det var en av hans stora upptäckter. När han hade gjort den insikten, ändrade han också sitt efternamn till Luther. Och det fanns en djupsinnig anledning till detta.

Som den bibelforskare han var (Luther var professor i bibelvetenskap vid det nyinrättade universitetet i Wittenberg) hade Luther läst hebreiska. Bland annat hade han läst om hur Abram bytte namn till Abraham i Första Moseboken (1 Mos 17:5). Vad som hade hänt var att Abram hade fått ett "h" från Gudsnamnet Jahve. Abram blev Abraham på samma sätt som när två personer gift sig och tar ett gemensamt efternamn.

Luther valde att göra samma sak. Han tog helt sonika bort ”dh” i mitten av sitt namn och ersatte det med ”th”. ”Th” är nämligen den mittersta bokstaven i ordet eleutheria, det grekiska ordet för ”frihet”. Och frihet var vad Luther kände att hans insikt om Guds kärlek hade lett till. Han hade blivit en fri människa. Luther – den frie.

Men låt oss se Luther och händelserna i hans liv i perspektiv.

Luther föddes 1483 och dog 1546. Han växte alltså upp under medeltiden. Under denna period levde de flesta människor mycket osäkra liv. Pesten kunde komma imorgon och döda halva staden man bodde i. Det var en våldsamt och osäker tid; döden var hela tiden en realitet. Det gjorde att frågor om himmel och helvete var mycket levande i människors föreställningsvärldar. Det var viktigt att veta var man hamnade när man dog, viktigt att veta om man var ”rättfärdig” inför Gud.

I BILDER FRÅN MEDELTIDEN porträtteras ofta Jesus som en allvarlig domare, med svärdet i den ena handen, och fridens liljor i den andra. När man mötte domaren – Jesus – var det viktigt att vara förlåten.

Men den unge Luther, som led av depressioner och panikångest (på den tiden kallat ”anfäktelser”), kände att han inte dög. Han fruktade ett liv i helvetet.

Som ett sätt att få Gud på bättre tankar kom Luther att bli munk; nu skulle väl Gud ändå acceptera och älska honom? Men munken fick ingen sinnesfrid. Anfäktelserna fortsatte. Liljorna uteblev.

Forskarna är oense om när det händer, men i sina studier av Bibeln kommer bibelforskaren och munken Luther en dag till en passage i Romarbrevet där aposteln Paulus skriver att det är tro, inte gärningar, som är det viktiga.

LUTHER INSER PLÖTSLIGT att människan inte själv kan göra något för att uppnå sin räddning, sin frälsning, utan att det är Gud som gör allt. Gud möter oss så att säga alltid med fridens liljor, det är bara upp till oss att ta emot dem. Och det är den insikten Luther formulerar i de 95 teserna: förlåtelse ges oss gratis av Gud, vi kan inget göra själva, inte ens självaste påven kan göra något – det är Jesus som gör allt för oss. Det är huvudpoängen bakom de 95 teserna, som författades på latin och spikades upp den 31 oktober 1517 på en dörr i den lilla oansenliga staden Wittenberg. Lite som att sätta upp en lapp på franska på en anslagstavla i Björneborg – ingen ser det och skulle någon se det är det troligen ingen som bryr sig.

Och där hade det mycket väl kunnat sluta. Men någon ser lappen, översätter de 95 teserna till tyska, trycker upp dem och sprider dem i

Tyskland. Luther säger i teserna saker som många höll med om men som få vågade säga – dessutom ibland med glimten i ögat.

Stenen kom i rullning och det vi i dag kallar för reformationen var ett faktum. Och munken, som genom sina anfäktelser lidit så mycket, vägrade att ta tillbaka det han skrivit – för Luther var detta djupt personligt, en hjärtefråga.

Det är därför 2017 är en sådan stor sak, eftersom reformationen (som var en större rörelse än Luther!) på många sätt startade 1517.

Påvens försök att först tysta och senare döda Luther fick motsatt effekt: Luther blev på så sätt en symbol och en hjälte för många. När påven sätter en bannbulla på Luther flyr han till en borg i Wartburg och översätter Nya testamentet till tyska, vilket i sin tur eldar på reformationen ännu mer.

Inte minst Luthers tanke om det allmänna prästadömet – att alla kristna människor hade rätt att läsa och tolka Bibeln – var revolutionär. Tidigare var detta något som var förbehållet prästerna. Nu kunde folk själva läsa och avgöra – var det påven eller Luther som hade rätt i frågan om förlåtelsen, om ”rättfärdiggörelse genom tro”?

Hur snabbt reformationens idéer spreds visas av att bara fem år senare, 1526, finns Nya testamentet översatt till svenska. Reformationen var nu inte bara en tysk utan en nordeuropeisk angelägenhet.

Att till fullo förstå Luther är inte det enklaste. Han är en mångbottnad person, och många är de som i historien antingen velat glorifiera eller demonisera honom.

Och det finns bränsle för båda dessa inriktningar: de som vill betona hjälten fokuserar på hans mod och hans många tänkvärda tankar, de som önskar demonisera honom lyfter fram till exempel de antisemitiska texter som han skrev mot slutet av sitt liv.

SANNINGEN OM LUTHER förstod han nog bäst själv: han var ett Luder som blivit förlåten och fri. Eller, på teologiskt språk, han var ”rättfärdig och syndare samtidigt”. Sanningen om Luther ryms sålunda i hans namn. Han var både Ludher och Luther. ●

Reformationen – den pedagogiska revolutionen

Luther spikar upp de 95 teserna på Slottskyrkans dörr i Wittenberg... eller? Forskarna är faktiskt inte helt säkra på hur Luther valde att publicera sina teser, han skriver inget om det själv.

› Ett ofta förbisett faktum vad gäller reformationen är att Luther var en duktig pedagog. Han hade en unik förmåga att på ett enkelt sätt kommunicera svåra saker till vanligt folk. Redan i reformationens linda, under åren 1518-1520, gav Luther ut flera olika häften med enkel kristen undervisning om Fader vår, trosbekännelsen och tio Guds bud. För Luther var det helt enkelt viktigt att människor fick del av de grundläggande grunderna i kristen tro.

Mot slutet av 1520-talet utgav han klassiska böcker som Lilla katekesen – vars betydelse för utbildningsväsendet i norra Europa inte går att överskatta – samt historiens första barnbibel, Passional.

Reformationen var sålunda en pedagogisk revolution där alla – rika och fattiga, bildade och obildade, män, kvinnor och barn – tilltalades. En viktig del i denna pedagogiska revolution var dessutom att flera av Luthers böcker var illustrerade. Illustrationerna i Lilla katekesen (drygt 20 träsnitt) och Passional (50 bibelberättelser som samtliga var illustrerade) var minst lika viktiga som själva texten i sig.

Barnbibeln Passional är ett bra exempel på pedagogen Luther. Boken hade underrubriken ”För barn och enkla människor”, och med ”enkla människor” menade Luther vuxna som inte kunde läsa.

I förordet skriver Luther att det är ”Bibeln som den är” som han ger vidare, vilket är en sanning med modifikation. Skapelseberättelsen presenterades till exempel så här: ”I begynnelsen skapade Gud himmel och jord. Och Gud såg att det var gott. På sjunde dagen vilade Gud”. Den som känner sin bibel vet att Första Mosebokens första tre kapitel rymmer betydligt mer text än så; samtidigt hade Luther en poäng. Bilden som illustrerar texten, och som står mittemot, berättar nämligen resten av berättelsen: här ses Adam och Eva, Ormen, frukten och så vidare. Texten sätter in bilden i ett sammanhang, och bilden får sedan berätta resten av berättelsen. Man kan säga att text och bild växelverkar.

LUTHERS PEDAGOGIK VAR FÖRE SIN TID och gjorde det möjligt att sprida reformationen inte bara till de välutbildade teologerna, utan även till den vanliga mannen och kvinnan på gatan. Och, inte att förglömma, även till barnen. Reformationens pedagogiska satsningar fick effekt: Luther kunde mot slutet av 1520-talet jubla över att femtonåriga pojkar och flickor i de protestantiska områdena nu hade bättre kunskaper om Guds ord än ”alla universitet och teologie doktorer före dem”.

En bidragande orsak till detta var Luthers översättning av Nya testamentet, som kom ut 1522. I dag har vi svårt att förstå sprängstoffet i detta – vi har ju oändligt många bibelöversättningar – men under medeltiden var det den latinska versionen av Bibeln (Vulgata) som man hade

tillgång till. Detta medförde att folk i allmänhet inte hade speciellt bra koll på bibelberättelserna. Inte alla kunde läsa, och kunde man läsa var inte latin det självklara språket. Nu fanns plötsligt bibeln tillgänglig för alla (och, såklart, illustrerad). Luther strävade i sin översättning efter att hitta slagkraftiga ord som den vanlige mannen och kvinnan på gatan använde och kunde förstå.

Men det var inte bara Bibeln som den produktive Luther lät ge ut. Beräkningar visar att år 1530 hade Luthers många skrifter sålts i osannolika tio miljoner exemplar. Påståendet ”utan boktryckarkonsten ingen reformation” har med andra ord fog för sig. Som en följd av denna massiva spridning av olika skrifter från Luthers hand lärde sig dessutom allt fler att läsa, och man började även läsa litteratur för nöjes skull. Detta uppmuntrades av Luther, som gärna läste annan litteratur än Bibeln. Luther översatte bland annat Aisopos fabler till tyska.

Eftersom det var viktigt att den troende kunde läsa sin bibel själv utan mellanhand kom läskunnighet att bli ett lutherskt projekt. Flera protestantiska regenter utvecklade under andra delen av 1500-talet ett komplett skolsystem där barn bland annat fick stifta bekantskap med Luthers lilla katekes. När folkskola infördes i Sverige 1842 blev det därför självklart att Lilla katekesen skulle vara läroboken. Än i dag är detta med läskunnighet något som ligger oss varmt om hjärtat, och denna vurm har alltså sin rot i reformationen.

EN ANNAN DEL av Luthers pedagogik rörde sånger och psalmer. Luther älskade att sjunga och spela luta, och han skrev 37 psalmer. I dessa kommunicerade han sin lära, och på så sätt spreds reformationen även via musiken. Plötsligt fick man inte bara läsa bibeln på modersmål, nu kunde man även sjunga på modersmålet, och den starka körtradition som än i dag finns i Sverige har här sina rötter. Ja, detta att sjunga psalmer på folkspråk ansågs vara ett så utmärkande lutherskt drag att katolska kyrkan under en period förbjöd psalmsång i sina gudstjänster.

En ofta underskattad konsekvens av reformationen, som kom att få oöverskådliga pedagogiska och teologiska konsekvenser, var att munkar, nunnor och präster plötsligt fick gifta sig och skaffa barn. Luther själv gifte sig till exempel med nunnan Katharina von Bora 1525, och han kom att hålla av henne mycket. Vi vet det, eftersom deras brev till varandra finns bevarade. De fick sex barn ihop, och det är nog ingen tillfällighet att Luther skrev historiens första barnbibel efter att han själv hade blivit far. Plötsligt blev det viktigt att kommunicera kristendom även till barn.

Nu är det 2017, och det har gått 500 år sedan Luther spikade upp de

där 95 teserna i Wittenberg. Och mycket skiljer vår tid från den värld som var då. Men mycket är också påtagligt lika. Till exempel har kyrkan av i dag mycket att lära av reformationens pedagogiska revolution – en revolution där bilden och musiken var lika viktiga och självklara som orden.

Vill Svenska kyrkan på allvar vara en del av människors vardag finns här en lektion att lära: det är viktigt att kristen tro presenteras på ett spännande, enkelt och fräscht sätt. För kristendom är inte bara en intellektuell, teologisk övning. Kristendom är också färg, lukter och toner. Kristendom är vardag och folklighet. Det förstod Luther bättre än många andra. ●

DE 95 TESERNA

De 95 teserna handlade om förlåtelse och de flesta av dem berörde systemet med avlat. I teorin handlade avlaten om att den som biktade sig kunde köpa sig fri från sina botsgörningar, men i praktiken innebar den att man kunde köpa sig eller sina anhöriga fria ur skärselden genom gåvor till kyrkan.

Luther menade att den kristne gratis får del av Guds förlåtelse, utan avlat, och att det därför var bättre att ge pengar till de fattiga än att köpa avlatsbrev. Vidare hävdade Luther i teserna att påven inte har makt över själarna i skärselden. För om påven verkligen hade makt över själarna i skärselden som kyrkan hävdade – varför gav påven då inte förlåtelse gratis, av kristlig kärlek?

Genom att angripa avlatssystemet kom Luther att hota inkomster som var viktiga för kyrkan. Men ännu värre: i förlängningen kom striden att handla om påvens och kyrkans auktoritet. Luther hade, utan att veta det, satt bollen i rullning. Ett nytt sätt att se på kyrka, auktoritet och samhälle blev i slutänden konsekvensen.

Luther i tid & otid

Luther var en samvetsgrann hjälte, som med stor integritet stod upp för det han trodde på. Mycket av det som vi tar för givet i vårt samhälle i dag, till exempel allas rätt att kunna läsa och skriva, har sina rötter i hans tankar och idéer. Det är svårt att tänka sig eller förstå vårt samhälle i dag utan honom.

› Luther var en komplicerad och sammansatt person som slängde bläckhorn på Djävulen, spred antisemitiska texter och gjorde sig osams med de flesta. Hundratusentals människor miste sina liv på grund av hans felaktiga beslut.

Vilken av de bägge bilderna är sann? Ingen. Och båda.

LÅT OSS DOCK BÖRJA med något som inte är sant: den välkända anekdoten om bläckhornet, som Luther skulle ha kastat mot Djävulen när han översatte Bibeln i Wartburg. Det är en myt som kommer ur ett missförstånd.

När Luther i ett sammanhang skrev att han kastade bläck på Djävulen handlade det om hans bibelöversättning, där Luther med bläcket så att säga höll Djävulen på avstånd. Men dessa ord ledde till missförståndet att Luther bokstavligt skulle ha kastat ett bläckhorn på Djävulen... Luther gjorde en del knäppa handlingar under sitt liv, men han kastade inte bläck på Djävulen – annat än i bildlig bemärkelse. Dock säger det något om vår bild av Luther att det just är berättelser som den ovan som sprids om honom.

En annan vanlig missuppfattning är att vi svenskar ”har Luther på axeln” och att det skulle förklara vår tråkighet. En märklig föreställning, med tanke på att Luther var en glad typ, som gärna sjöng och umgicks i glada vänners lag. Så vår svenska tråkighet får vi nog skylla på oss själva!

Samtidigt finns det problematiska drag hos Luther, som vi inte kan eller får blunda för.

Ett exempel på en sådan problematik är Luthers hållning till judarna. Luther hade ursprungligen en positiv syn på judendomen – något han 1523 uttryckte i boken *Jesus Kristus föddes som jude*. Här betonar Luther det självklara: att kristendomen kommer ur judendomen, och att judarna har rätt att vara judar. Men 20 år senare, 1543, med skriften *Judarna och deras lögner*, är bilden en annan.

I boken föreslår Luther att man ska ”bränna upp deras [judarnas] synagogor och skolor”, förstöra deras hus, samt ”taga ifrån dem alla deras pengar och föremål”. Värt att notera är att denna obehagliga bok av Luther gavs ut i Sverige 1934, och då med sådan framgång att man fick ge ut den i en andra utgåva...

Vad var det som hände med Luther mellan 1523 och 1543? Jo, *Judarna och deras lögner* skrevs under en smärtsam period i hans liv. På hösten 1542 dör den älskade dottern Magdalena i hans händer, blott 13 år gammal; Luther upplevde det som om något i honom själv dött och önskade sig själv döden.

Under denna period led han även av svår huvudvärk och svärmod, ja, somliga forskare menar att Luther under slutet av sitt liv drabbades av vad vi i dag skulle kalla "åldersdepression".

Han skriver, som vi såg ovan, fruktansvärda saker i boken. Tyvärr var han inte ensam i sitt förakt av judarna utan uttrycker i boken det som många intellektuella vid denna tid menade.

1500-talets stora humanist, Erasmus av Rotterdam, applåderade alla länder som utvisade judar, något som till exempel skett i Spanien 1494. Den ledande katolske teologen Johannes Eck var av liknande åsikt, eftersom han var övertygad om att judar ägnade sig åt ritualmord på kristna barn, en mytbildning som var vanlig inte minst i den antijudiska litteratur som cirkulerade under senmedeltiden.

DET SOM UTMÄRKTE LUTHER i jämförelse med samtiden var att Luther från början var positivt inställd mot judar, men sedan ändrade inställning. Detta kan ha att göra med hans besvikelse över att judarna inte ville omvända sig till den evangeliska läran, men kan även ha att göra med den vid denna tid utbredda rädslan för turken.

Det Osmanska riket hade under sultan Suleiman växt sig till en supermakt. Belgrad hade erövrats 1521, Wien belägrats 1529 och fruktan för turken var stor. Antijudiska rykten menade att judarna ingått en hemlig pakt med turkarna, och att judarna finansierade dem.

Luther var med andra ord ett barn av sin tid, och att vara jude i ett protestantiskt område under denna tid var vare sig bättre eller sämre än att vara jude i ett katolskt område.

Detta med judarna är ett bra exempel på hur varje tid så att säga kan hitta "sin" Luther.

Så kunde upplysningen göra Luther till hjälte, eftersom han år 1510, i det som har kallats den första pressfrihetsstriden, slogs för judars rätt att trycka judiska böcker samt pläderade för tolerans mot judar.

Detta drag blev också tydligt i boken *Jesus Kristus föddes som jude* från 1523. Men på samma sätt kunde nazisterna lyfta fram Luthers senare texter, och då framförallt *Judarna och deras lögn* från 1543, när de propagerade för förföljelse av judar.

Båda dessa hållningar fanns de facto hos Luther, men under olika tider av hans liv. Att helt oproblematiskt lyfta ut Luther ur 1500-talet och placera honom i 2000-talet låter sig alltså inte göras.

När vi närmar oss Luther är det sålunda viktigt att se i vilken tid och i vilket sammanhang han levde och verkade. Vi kan helt enkelt inte bara plocka vår egen favoritluther, och blunda för de mörka sidorna hos honom.

När någon citerar Luther är det viktigt att fundera kring: "Varför väljer den här personen att fokusera på just den här sidan hos Luther? Varför inte den här andra sidan?" För Luther kunde vara både en obehaglig person och en genial person. Samtidigt.

Det var han också själv fullt medveten om: det finns ingen teolog från denna tid som så tydligt skriver fram sin egen ofullkomlighet och sina egna fel och brister.

Det var ju just denna insikt – att Gud älskar alla människor oavsett prestation eller fromhet – som hade lett fram till den reformatoriska insikten att varje människa är syndare och rättfärdig, samtidigt.

När Luther talar om människan som "fattig och syndig" är det i högsta grad om sig själv han talar. ●

LUTHER OCH BIBELN

Bibeln var viktig för Luther. Stora delar av sitt liv ägnade han åt att läsa, översätta och kommentera Bibeln. När han mot slutet av sitt liv skulle summera de böcker han skrivit som han tyckte var viktigast för eftervärlden, var det just tre bibelkommentarer han lyfte fram. De övriga böckerna han skrivit tyckte han var "viktiga enbart för att förstå det historiska sammanhanget".

Som bibelöversättare var Luther duktig, och hans översättning kom att revolutionera och delvis skapa det tyska skrivspråket. Detsamma gäller för övrigt för den svenska översättningen av Bibeln, som kom ut redan 1526 (Nya testamentet) samt 1541 (hela bibeln). Plötsligt fanns en gemensam svensk bok tillgänglig i hela Sverige.

Översättningen kallades Gustav Vasas bibel, och dess påverkan på det svenska skriftspråket går inte att överskatta. Den anses därför vara den viktigaste bok som getts ut i Sverige.

Vad kan vi lära av Luther i dag?

Det är den 19 februari 1546. Martin Luther ligger för döden. De som följer honom vid dödsbädden hör honom mumla Johannes 3:16 upprepade gånger: "Ty så älskade Gud världen att han gav den sin ende son, på det att de som tror på honom inte skall gå under, utan ha evigt liv". På morgonen den 20 februari ger han så upp andan. Men när man förbereder för begravning hittar man en lapp på hans skrivbord: "Detta är sanningen: Vi är alla tiggare."

» Lappen summerar en viktig insikt i Luthers teologi: att vi alla är syndare, "tiggare", och att det är Guds kärlek som räddar oss, inte våra egna prestationer. En hållning som vi på många sätt kan ta till oss även i dag. Men finns det något mer vi kan lära av Luther? Eller är det kanske bäst att begrava honom och gå vidare?

Frågan är svårare att besvara än man kan tro. Först och främst är det viktigt att betona att Luther var en människa med fel och brister och skulle ha värjt sig mot den heroisering av hans person som stundtals förekommit under historien. Samtidigt vore det synd att helt glömma bort honom.

NÄRJAG LÄSTE TEOLOGI i Uppsala under 1990-talet var det normala att man genomförde sina studier utan att läsa en enda bok av eller om Luther. Han behandlades kort när man läste kyrkohistoria, och sedan var det över. Problemet med det förhållningssättet är att det är svårt att förstå norra Europas teologiska karta utan grundläggande kunskap om Luther och reformationen. Och Svenska kyrkan som ett evangeliskt-lutherskt trossamfund blir ännu svårare att förstå.

Historiskt sett kan man säga att Luther ofta använts som ett smörgåsbord; man har tagit fram och fokuserat på det man själv tyckt bäst om. Tycker man illa om något (till exempel katolska kyrkan eller judarna) har man kunnat citera Luther, tycker man bra om något (till exempel katolska kyrkan eller judarna) har man kunnat citera Luther.

Det finns hittilldags ofattbara 80 000 publicerade sidor av den produktive Luther, och besöker man ett bibliotek som har Luthers samlade verk brukar det ta en hel vägg i anspråk. Luther var helt enkelt en mycket flitig författare, och intog ofta motstridiga ståndpunkter, beroende på sammanhanget.

Det spelar också roll om det är den unge Luther, den mogne Luther eller den gamle Luther som man citerar. Med andra ord finns det hos Luther något för alla! Och det innebär både möjligheter och problem. Inte minst måste den som läser och tolkar Luther ta hänsyn till att han levde och verkade vid medeltidens slut, en tid som till stor del var radikalt annorlunda jämfört med vår egen tid.

Dessutom var Luther en sammansatt person. Vissa av hans teologiska insikter och insatser ledde till en demokratisering av religionen och reformerade en kristendom som var i desperat behov av förändring. Hans retorik gick dock lite nu och då, rentav ganska ofta, över gränsen (vilket drabbade alla hans motståndare, oavsett om det var påven, turken eller juden). Ett naivt, glorifierande umgänge med Luther är därför att avråda från.

Istället för att recitera sina favoritcitav av Luther borde man kanske hellre lära av Luthers teologiska betoningar och intentioner. Hit hör hans fokus på Bibeln samt användningen av folklig kultur för att öka kunskapen om tron, något som ledde till en genuin demokratisering av religionen.

Plötsligt var kristendom något som var relevant, viktigt och tillgängligt för den vanliga människan, och inte bara för de religiösa proffsen. Vidare är Luthers sätt att punktera uppblåst präktighet något vi kan ta till oss och lära av.

Hans integritet och hans sätt att stå upp för det han trodde på, även om det skedde med fara för livet, är andra aspekter. Kanske är det detta som är det relevanta arvet från Luther! Luther ansåg för övrigt att en av hans nära medarbetare, Melancton, skrev bättre om reformationens teologi än vad han själv gjorde. Sålunda är det kanske Luthers teologiska intentioner – snarare än lösryckta citat – som gör honom intressant för vår egen tid?

Inte desto mindre vill jag ge ett citat av Luther, som i mycket sammanfattar det han stod för. Det är hämtat från *Om en kristen människas frihet*, en av Luthers mest betydelsefulla böcker. Där skriver han: *”En kristen människa är den friaste herre över allting och ingen underdånig. En kristen människa är den tjänstvilligaste tjänare under allting och alla underdånig.”*

Vad menar karln?! Jo: genom Guds förlåtelse är människan förlåten och fri (”ingen underdånig”) men samtidigt lever vi inte för oss själva utan för vår medmänniska (”alla underdånig”).

På detta komplexa och dubbeltydiga sätt uttryckte sig Luther ofta. Det lilla häftet *Om en kristen människas frihet* är förresten en bra ingång för den som under 2017 vill hinna läsa en bok av Luther. Den är på cirka 50 sidor, lättläst och sammanfattar Luthers syn på den kristna tron, en tro som är ”en källa med ett flöde som ger evigt liv”.

För inte så länge sedan kallade en av hans levnadstecknare honom för ”en katastrof i historien om civilisationen i väst”. Då handlade det om de religionskrig och den söndring som följde i reformationens efterdyningar.

Andra, och där placerar jag mig själv, ser Luther som en inspirerande teolog, som på ett pedagogiskt sätt demokratiserade religionen för den vanliga människan.

Luther stod med integritet och mod upp för sin tro, med fara för eget liv. Samtidigt går det inte att göra Luther till något helgon – det var han inte – och hade själv inte velat vara. För sanningen om sig själv och om människan fanns på den lilla lappen som man hittade på hans skrivbord. ●

Här börjar det

”Jesus Kristus är Herre”. Så lyder den äldsta kristna bekännelse som vi känner till. Men redan då, bland de första kristna, kunde man tolka den kristna tron olika. Ibland mycket olika. Vi ser det på de infekterade strider som blir tydliga redan inom Nya testamentets pärm.

» Dessa strider visar att kristendomen är en trosgemenskap och inte en åsiktsgemenskap. Vi behöver inte tycka likadant om allt, bara för att Jesus är viktig för oss.

Du behöver med andra ord inte tycka precis som jag i varje enskild fråga för att vara kristen. Tvärtom är det friskt att inte hålla med om allt – så har det varit alltsedan kristendomens begynnelse. Petrus och Paulus var inte direkt de sötaste vännerna.

En viktig del av kristen tro handlar om att söka gemenskap med Gud. Och den gemenskapen utvecklas genom bön och gudstjänst. Så här kan man be:

Gud

Tack för att du sände din son, Jesus.

Tack för att du älskar mig.

Tack för att jag får leva i ett land med välstånd och fred.

Du ser att jag inte alltid orkar leva som jag vill leva.

Förlåt mig för det.

Hjälp mig att verka för att ditt rike ska bli verkligt.

Var med mig.

Amen.

Eller också kan du be den bön Jesus själv bad:

Vår Fader,

du som är i himlen.

Låt ditt namn bli helgat.

Låt ditt rike komma.

Låt din vilja ske

på jorden så som i himlen.

Ge oss idag det bröd vi behöver.

Och förlåt oss våra skulder,

liksom vi har förlåtit dem som står i skuld till oss.

Och utsätt oss inte för prövning,

utan rädda oss från det onda.

Ditt är riket.

Din är makten och äran

i evighet. Amen.

Välkommen med på Vägen!

Välsignelsen

*Herren välsigne dig och bevara dig
Herren låte sitt ansikte lysa över dig
och vare dig nådig
Herren vände sitt ansikte till dig
och give dig frid
I Faderns och Sonens
och den helige Andes namn
Amen.*

Sören Dalevi som skrivit texterna är sedan 2016 biskop i Karlstads stift. Han har en bakgrund som bibelforskare och lärare vid bland annat Karlstads universitet.

När han valdes till biskop tog han "Människa bland människor" som sitt valspråk. Det är ett uttryck om Jesus som är hämtat från de allra första kristna. Det återfinns såväl i Brevet till Diognetus som hos kyrkofadern Ireneus (130-200 e.kr.).

För Ireneus var det viktigt att betona det mänskliga och att vi först och främst är människor. Det ledde till att han stred för att Gamla testamentet skulle ingå i den kristna bibeln, detta i motsats till starka röster i den tidiga kyrkan som inte ville ha med de gammaltestamentliga skrifterna. Ireneus var också en av de första som nämner vikten av att just fyra evangelier – Matteus, Markus, Lukas och Johannes – ska vara med i den kristna bibeln. Därför är det en bibel med i biskopsvapnet.

Till vänster i vapnets bibel ser du den judiska menoran, den sjuarmade ljusstaken, som symbol för Gamla testamentet, den judiska bibeln. Till höger ser du den kristna fisken, en av de äldsta kristna symbolerna, som symbol för Nya testamentet. De andra fälten utgörs av Karlstads stifts vapen, ett standar med ett kors på. Jesus Kristus – sann människa och sann Gud – har segrat för hela världens skull.

Vi är människor och vi är kristna. Och vi är kallade att liksom Jesus vara människa bland människor. Som Theodor Kallifatides konstaterar i *Ett liv bland människor*: "Jag måste försöka vara och förbli en människa bland människor".

För fler texter, filmer och poddar av biskop Sören, besök hans webbsida www.svenskakyrkan.se/karlstadsstift/biskopen-svarar

KRISTENDOMEN ÄR EN LÖK!

Detta häfte består av 40-talet texter om kristen tro, skrivna av Sören Dalevi, biskop i Karlstads stift. Här ryms artiklar och en frågespalt om den kristna trons grunder som tidigare varit publicerade i tidningen Kyrknytt. Här ryms även ett urval av de uppskattade krönikorna från Nya Wermlands-Tidningen.

Intentionen med häftet är att med Bibeln och den kristna traditionen som grund beskriva det som varit centralt inom kristendomen under lång tid, fast på ett sätt som bottnar i vår tid. Dock: en central tanke för många av de första kristna var att Gud och tro på Gud inte riktigt gick att sätta ord på. Som det sägs i en kristen dikt från 300-talet:

*O du som är bortom allting
hur kan man kalla dig något annat?
Vilken sång kan ge uttryck åt dig?
Inget ord beskriver dig.
Vilken ande kan fånga dig?
Inget förnuft kan föreställa sig dig.
Du ensam är outsäglig;
allt som sägs kommer från dig.*

Dessa artiklar är mitt försök att göra en så bra beskrivning som möjligt av vad kristen tro är, om än med hymnen ovan i färskt minne.

*Sören Dalevi,
biskop i Karlstads stift*